

SOVYET BASININDA 12 EYLÜL 1980 DARBESİ:
PRAVDA VE İZVESTİYA GAZETELERİ
THE SEPTEMBER 12, 1980 COUP IN THE SOVIET PRESS:
PRAVDA AND IZVESTIA NEWSPAPERS

ERKAM TEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
Asst. Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Communication, Department of Journalism
erkamtemir@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-4387-2728>

Atıf / Citation

Temir, E. 2021. "Sovyet Basımında 12 Eylül 1980 Darbesi: Pravda ve İzvestiya Gazeteleri". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 70, (Ocak-January 2021). 577-606

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 17.7.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.11.2020
Yayın Tarihi- *Date Published* : 20.01.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4434>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-70, Ocak-January 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaead>

SOVYET BASININDA 12 EYLÜL 1980 DARBESİ:
PRAVDA VE İZVESTİYA GAZETELERİ
THE SEPTEMBER 12, 1980 COUP IN THE SOVIET PRESS:
PRAVDA AND IZVESTIA NEWSPAPERS

ERKAM TEMİR

Öz

12 Eylül 1980 darbesinin üzerinden 40 yıl geçmesine rağmen darbenin yönetim, siyaset ve toplum üzerindeki etkileri hala kendini göstermektedir. Darbeye ilişkin dış politik arka plan ise darbenin ABD tarafından desteklendiği yönündeki bir kamuoyu algısının ötesine gidememiştir. Dönemin Türkiye'sinde yaşanan çatışmaların tarafı olması beklenen ve iki kutuplu dünyada ABD'nin karşıtı olan SSCB'nin darbeye ilişkin tutumu konusunda bir kamuoyu algısı oluşmamıştır. Bu çalışmada, 12 Eylül 1980 darbesine ilişkin SSCB'nin tutumu Sovyet basınında yer alan haberler üzerinden irdelenmiştir. Amaç Sovyet gazetelerinin ve dolayısıyla SSCB'nin 12 Eylül darbesine nasıl baktığını ortaya koymaktır. Pravda ve İzvestiya gazetelerinin 11 Eylül 1980- 13 Ocak 1981 tarihleri arasındaki dört aylık yayım dönemi örneklem olarak belirlenmiştir. Bu aralıkta konuya ilişkin toplam 47 haber tespit edilmiş ve bu haberler yorumcu bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Darbe, 12 Eylül, Sovyet basını, Pravda, İzvestiya

Abstract

Although it has been 40 years since the September 12, 1980 military coup in Turkey, its effects on administration, politics and society are still evident. But the foreign policy background regarding the coup could not go beyond a public perception that the coup was supported by the USA. There is no public perception about the attitude of the USSR regarding the coup, which expected to be a party to the conflicts in Turkey at that time and which is anti-US in bipolar world. In this study, the stance of the USSR on the September 12, 1980 coup was examined through the news in the Soviet press. The aim is to reveal view of the Soviet newspapers (therefore the USSR's) about September 12 coup. The four-month publication period of Pravda and Izvestiya newspapers between September 11, 1980 and January 13, 1981 was determined as a sample. In this period, a total of 47 news related to the subject were determined and this news were evaluated with a hermeneutic approach.

Key Words: Coup, September 12, Soviet press, Pravda, Izvestia

Structured Abstract

According to the data obtained, the USSR did not develop a negative attitude towards the coup and the coup plotters. There is no objection or condemnation against the coup in the range at which the archives are scanned. The following expressions are used in the news for the political parties that were victims of the coup; “bourgeois” for the Prime Minister of the 43rd Government Süleyman Demirel and his party, “fundamentalist” and “bourgeois” for the leader of the National Salvation Party Necmettin Erbakan, who was supported the government from outside, “neo-fascist”, “far right bandits”, “destructive terrorist gang network”, “anti-communist”, “fascist bandits” for the leader of the Nationalist Movement Party, Alparslan Türkeş and his party, who was also supported the government from outside, “bourgeois organization” for the opposition Republican People’s Party and its leader Bülent Ecevit. Considering that the entire Soviet history is built on the anti-bourgeoisie, anti-fascist and anti-theist rhetoric, the expressions used in the news actually give the impression that the coup was made against the common enemies of the Soviets. For the sides of the conflict in the streets, expressions such as “extremists”, “extremist left groups”, “leftist extremist organizations” “leftist and neo-fascist extremists”, extremists, conspiratorial criminals, armed groups, “right-wing nationalist and leftist Maoist organizations” were used. The newspapers ignore hundreds of tragic events and talk about the coup plotters promise to raise salaries or that the “use of religion for selfish political purposes” is prohibited. Likewise, these are practices reflect the so-called world perception of the Soviets. Actually, the coup plotters also made anti-communist speeches. However, these speeches did not appear in the news at all. No negative statements were made about the leader of the coup Kenan Evren and his friends; on the contrary, praising expressions were used. The justifications of the putschists regarding the coup has been advocated by the newspapers. In other words, the message was given that the reasons for the coup were legitimate. It is not even hinted in any of the new that the US or any western power was behind the coup. The desire of the putschists to establish good relations with the Soviet Union was frequently expressed. It was emphasized that cooperation with the Soviet Union and other socialist countries would be developed, and that restrictions were imposed on relations with socialist states during the reign of Süleyman Demirel would be lifted during the coup period. Expressions of mutual praise are frequently used in telegrams sent by official authorities. Workers Party of Turkey and Behice Boran’s activities, unlike other left-wing organizations evaluated as “progressive operations”. Thus, a positive rhetoric about the Workers Party of Turkey was used, but no sharp defensive language was used. The closure of DISK (Confederation of Progressive Trade Unions) in Pravda has been given in a neutral language. Izvestia emphasized that DISK members were accused of activities aimed at establishing the “dictatorship of the proletariat”. Thus, it can be said that a positive rhetoric is used about DISK. The founding anniversary of the Communist Party of Turkey was congratulated on the first page of the newspapers before the coup. However, this party was not mentioned at all during the scanned period. Public opinion in Turkey is convinced that September 12 coup is US-backed. Despite this, it is clear that the Soviets did not take an open stance against it. The reasons for this general attitude can be listed as follows: During these years, the USSR administration has turned into a gerontocracy. Political perceptions and attitudes of those who run the state have remained in the 1950s. For this reason, there is a state structure that has started to lose its dynamic. The USSR, which sent troops to Afghanistan, is tired. The collapse has started in the political, military and economic fields. These can be considered as the reasons why the USSR did not give a clear reaction to the coup. On the other hand, it can be said that a putschist government that wants to gain legitimacy in the world is a fertile field for the Soviets. USSR did not take a stand against the coup. Because this would push Turkey fully into the western block. The USSR acted pragmatically in its approach to the coup. There are no clear support in the news even about the leftist groups known to be supported by the USSR. There is a clearly negative attitude towards the left groups that the USSR does not find close to itself or regards as expendable. In summary, whatever the reasons are, according to the data obtained from

Pravda and Izvestia newspapers, it is not possible to say that the USSR opposed the 12 September 1980 coup. It cannot even be said that USSR approached the coup in a neutral way in terms of the language and expressions used in the news. After the coup Newspapers generally followed an editorial policy that legitimized the putschists and their activities.

Giriş

Darbe komplocu bir gurubun tehdit veya şiddet gibi yasadışı yollarla devletin siyasi ve fiziki kontrolünü hızla ele geçirmesidir (Sharp and Jenkins, 2003: 1). Fransız düşünür Gabriel Naude dört yüzyıl önce “*Darbe, kamu hukukunu aşan şeydir*” demiştir. Yani darbeler kamu hukukuna aykırı olağanüstü edimlerdir ve “*kendi içinde hiçbir düzene ya da adalet biçimine uymaz.*” Naude’ye göre “*Darbelerde, çanlar daha çalınmadan kendilerini belli ederler, infaz karardan önce gelir [...] Kimi vurduğunu sanırken darbe alır, kimi güvenliğe olduğunu sanırken ölür, kimi hiç ihtimal vermezken sefil olur, her şey gece karanlığında, sisler ve karanlıklar içinde meydana gelir*” (Foucault, 2013: 228-234). Naude’nin bu tespit ve betimlemesinin üzerinden asırlar geçmesine rağmen geçmişte ve günümüzde darbeler hep bu zeminde seyretmiş ve benzer karakteristik özelliklere sahip olmuşlardır. Darbeler kamuyu ve kamu hukukunu yok saymış, kendi içerisinde dahi belirli bir adalet biçimine uymamıştır. Sonuçları bakımından tahmin edilmeleri zor, insani ve siyasi açıdan ise görünenden çok karanlıkta kalan yönleri olmuştur.

Kenan Evren liderliğindeki 12 Eylül 1980 darbesini de bu vasıflardan soyutlamak mümkün değildir. Darbeciler 650.000 kişiyi göz altına almış, 1.683.000 kişi fişlenmiştir. 230.000 kişinin yargılandığı 210.000 davada 7.000 kişi için idam cezası istenmiştir. Bunlardan 517’sine idam cezası verilmesi karara bağlanmış ve denge olsun diye “bir sağdan bir soldan” 50 kişi asılarak idam edilmiştir. Aralarında 3.854 öğretmenin, 120 öğretim üyesinin ve 47 hâkimin de bulunduğu 30.000 kişi işten atılmış, 14.000 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 30.000 kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına çıkmak zorunda kalmıştır. Darbe yönetimi döneminde 300 kişi kuşkuyla bir biçimde ölmüştür. 171 kişinin işkencelerde hayatlarını kayb ettikleri belgelenmiştir. 1000’e yakın film yasaklanmış, 10.000’lerce derneğin faaliyetleri durdurulmuştur. 400 gazeteciye 4.000 yıl hapis cezası istenmiş ve 3.315 yıl altı ay hapis cezası verilmiştir. Cezaevlerinde yaşamını yitirenlerin sayısı ise 299’dur. (TBMM, 2012: XIV-XV).

Kendinden sonraki dönemi anayasal, siyasi ve toplumsal tüm alanlarda derinden etkileyen 12 Eylül 1980 darbesi ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu makalede ise darbenin Sovyet basınına nasıl yansıdığı irdelenmiştir. Darbenin ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) arasında yaşanan Soğuk Savaş yıllarında meydana gelmiş olması ve darbeye imkân veren “şartların olgunlaşması”nda¹ giderek artan sağ-sol çatışmasının sıklıkla dile getirilmesi, Soğuk Savaş’ın doğrudan Türkiye’deki iç çatışmanın ise dolaylı taraflarından bir olan SSCB’nin 12 Eylül 1980 darbesine bakışımı önemli kılmaktadır. Zira Türkiye’de genel görüş “Bizim

¹ Kenan Evren darbeyi önceden planladıklarını söylemiş “12 Eylül öncesi şartların olgunlaşmasını bekledik” demiştir. (TBMM, 2012: 16-17).

çocuklar başardı”² özelinde 12 Eylül darbesinin Amerikancı bir darbe olduğu yönündedir. Yapılan çalışmalar bu doğrultuda seyretmektedir ve kamuoyu algısı genel olarak böyledir. Darbenin ABD destekli bir darbe olduğunu ifade eden çok sayıda çalışma bulunmaktadır.³ Olaya kuşkucu yaklaşanlar dahi 12 Eylül 1980 darbesinden ABD’nin çok büyük yarar sağladığını ifade etmektedir (Güzel, 2010: 38-39).

Bu çalışma ise Sovyet basının ve dolayısıyla SSCB yönetiminin 12 Eylül darbesine bakış açısını sunmayı amaçlamaktadır. Geçmişte 27 Mayıs 1960 darbesinin SSCB tarafından olumlu karşılandığı bilinmektedir (Tellal, 2009: 773-774). İZvestiya gazetesinde tam sayfa verilen konuşmasında Hruşev “*Bildiğiniz gibi dün devrilen Türk hükümeti, ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmadı. Orada oluşturulacak yeni Türkiye hükümetinin Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmek için gerekli çabaları göstereceğini umuyoruz.*” demiştir (İZvestiya, 29.05.1960: 4-5). Mayıs darbesinin hemen ardından SSCB yeni hükümeti tanıdığını bildirmiş, hatta iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek için “*atağa kalkmıştır.*” (Tellal, 2009: 773-774).

12 Eylül 1980 darbesinde şartlar farklılaşmıştır. Bu konuya ilişkin çalışmalardan biri olan eserinde Qasımlı (2012: 138-145) ana hatlarıyla 12 Eylül öncesi yaşanan sağ-sol çatışmasında SSCB’nin Türkiye’deki sol örgütleri maddi olarak desteklediğini söylemektedir. Qasımlı, Birand’ın 5 Aralık 1982 Milliyet gazetesinde yer alan “*Rusya istikrarlı bir Türkiye istiyor.*” başlıklı yazısına dayanarak Sovyetlerin 12 Eylül 1980 darbesinin başlangıcında “*bekle gör politikası*” izlediğini ve darbeye pragmatik yaklaştığını ifade etmektedir. Buna göre SSCB’nin siyasi ilişkilerinde ve tutumlarında ideolojilere yer olmayıp pragmatist bir yaklaşım söz konusudur. Haberde şöyle denilmektedir:

Türkiye ile Sovyetler Birliği’nin ilişkileri 1978’den sonra durgunluğa girdi. Bunun başlıca nedeni de ülkedeki kargaşanın artışıydı. Askeri yönetim başlayınca Ruslar beklemeye ve dinlemeye başladılar [...] Referandumu kadar beklediler. Baktılar ki, istikrar oturdu ve bunun önümüzdeki yıllarda değişmesine olanak yok, o zaman derhal ilişkileri canlandırmaya başladılar. Umutmayın Ruslar kadar gerçekçi ve pragmatik ülke yoktur. Onların resmi ilişkilerinde, sosyalistlik veya faşistlik rol oynamaz. Denge, istikrar ve tutarlılık büyük rol oynar.

(Milliyet, 05.12.1982: 8).

Benzer bir görüş daha kapsamlı bir şekilde Türk Dış Politikası isimli eserde yer almaktadır. Buna göre yaygın kanı Türkiye-SSCB ilişkilerinin 12 Eylül 1980 darbesi döneminde durgunluk geçirdiği yönündedir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemesi muhtemel olumsuzluklar ilişkilere yansımamış/yansıtılmamıştır. Örneğin 1979 yılında

² Dönemin CIA (Central Intelligence Agency- Merkezi İstihbarat Teşkilatı) İstasyon Şefi Paul Henze 12 Eylül Darbesi’nin ardından Başkan Jimmy Carter’a “bizim çocuklar başardı” (*Our boys have done it*) demiştir (Wilson, 2016: 172).

³ Bakınız: Akıncı, A. (2013). “Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra.” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 39-58.; Erdem, G. (2015). “12 Eylül Darbesi’nin Türkiye’nin Avrupa ile İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi’yle İlişkiler.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(1), 29-64.; Özata, M. (2016). “ABD ve 12 Eylül Darbesi: Bir Demokrasinin Darbeye Bakışı.” *Asia Minor Studies*, (09), 48-63.

Afganistan'daki darbe sonrası darbeci Babrak Karmal ve beraberindekilerin SSCB'yi ülkeye davet etmesi ve bunun üzerine Sovyetlerin 85.000 kişilik bir kuvvetle ülkeye girmesi Türkiye'de olumsuz karşılanmıştır (Güzel, 2010: 44). Tellal'a göre (2010: 161) bu dönemde Türkiye Afganistan'dan çok sayıda sığınmacı kabul etmiştir. Ancak bu ikili ilişkilere yansımamıştır. Ayrıca örneğin 12 Eylül darbe yönetimi Türkiye'de yaşanan anarşiden açık bir şekilde Sovyetleri sorumlu tutmuştur. Buna rağmen SSCB darbe yönetime karşı duyarlı davranmış hatta "ülke içerisindeki yoğun tutuklamalara tepki göstermemiştir." SSCB'nin 12 Eylül 1980 darbesine ilişkin tutumunun basın arşivleri üzerinden değerlendirildiği bir çalışma ise bulunmamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Sovyetlerin 12 Eylül darbesine nasıl baktığını, daha net bir ifadeyle darbenin Sovyet gazetelerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Yukarıda verilen (SSCB'nin darbeye ve darbecilere duyarlı davrandığı ve ideolojik hareket edilmediği gibi) görüşler Sovyet gazete arşivlerinden faydalanılarak test edilmiştir. Çalışmada Pravda ve İzvestiya gazetelerinin 'darbeciler ve darbe ile ilgili kullandığı retorik nasıldır?', 'darbe kınanmış mı desteklenmiş midir?', 'darbeden sonra Türkiye'deki sol örgütleri destekleyen savunmacı bir dil kullanılmış mıdır?', 'darbenin gerekçelerine ilişkin neler söylenmiştir?', 'darbenin Amerikancı bir darbe olduğu iddia edilmiş midir?' gibi soruların cevabı aranmıştır. Ayrıca SSCB'nin genel tutumunun nedenlerine sonuç kısmında değinilmiştir.

Kapsam ve Örneklem

Çalışmanın kapsamını Pravda ve İzvestiya gazeteleri oluşturmaktadır. Bu gazeteler Komünist Parti'nin mutlak kontrolü altındadır ve SSCB iktidarının başat propaganda araçları olarak görülmektedir. Dolayısıyla gazetelerin haberleri sunuş şeklinin Sovyet iktidarının darbeye yaklaşımını da ortaya koyacağı düşünülmektedir. Örneklem olarak 11 Eylül 1980- 13 Ocak 1981 tarihleri arasındaki dört aylık süreç seçilmiştir. Bu örneklem kapsamında yer alan arşivlerin tamamına ulaşılmıştır. Pravda gazetesinden 23, İzvestiya gazetesinden 24 haberde darbeye, darbenin aktörlerine ve onların uygulamalarına doğrudan veya dolaylı değinilen unsurlara yer verildiği tespit edilmiştir.

Yöntem

Konuya betimsel bir bakış açısı sunmak için ulaşılan haberler tercüme edilerek verilmiş ve ayrıca bu haberler yorumcu bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Tam metni verilmeyen haberler ise anlam bütünlüğü ve haberin retorik kurgusu bozulmayacak şekilde aktarılmıştır.

Tablo 1. Pravda ve İzvestiya'da Yer Alan Haberlerin Kronolojik Listesi⁴

No	Gazete	Makale Başlığı	Tarih
1	İzvestiya	Türkiye- Ülkedeki Durum	12.09.1980
2	Pravda	Türkiye'de Darbe	13.09.1980
3	İzvestiya	Türkiye- Darbeden Sonra	13.09.1980
4	Pravda	Türkiye: Darbeden Sonra	14.09.1980
5	İzvestiya	Türkiye- Durum Normalleşiyor	15.09.1980
6	Pravda	Durum Normalleşiyor	15.09.1980
7	İzvestiya	Türkiye- Askeri Yönetimin Tedbirleri	16.09.1980
8	Pravda	Türkiye'deki Durum	16.09.1980
9	İzvestiya	Türkiye'deki Duruma İlişkin	17.09.1980
10	Pravda	Ankara'da Basın Toplantısı	17.09.1980
11	Pravda	Türkiye: Yemin Ettiler	19.09.1980
12	İzvestiya	Türkiye- Sendikaları Kapatıyorlar	20.09.1980
13	Pravda	Türkiye: Yeni Liderliğin Faaliyetleri	20.09.1980
14	İzvestiya	Türkiye- Hükümetin Yapısı Duyuruldu	22.09.1980
15	Pravda	Türkiye: Hükümet Kuruldu	22.09.1980
16	Pravda	Hükümet Üyeleri İlan Edildi	23.09.1980
17	Pravda	İktidarın Faaliyetleri	24.09.1980
18	Pravda	Türk Sendikaları Çalışmaya Yeniden Başlıyor	25.09.1980
19	İzvestiya	Kısaca	30.09.1980
20	İzvestiya	Hükümet Programı	01.10.1980
21	Pravda	Telgraf Alışverişi	02.10.1980
22	İzvestiya	Türkiye- Teröristler Yakalandı	15.10.1980
23	Pravda	İlerici Faaliyetlerden Kovuşturma	23.10.1980
24	Pravda	Türkiye: Askeri Yönetim	30.10.1980
25	İzvestiya	Türkiye- Cumhuriyetin Yıldönümü	31.10.1980
26	İzvestiya	Kısaca	31.10.1980
27	Pravda	Telgraf Alışverişi	31.10.1980
28	Pravda	İstifa Etti	01.11.1980
29	İzvestiya	Türkiye-Reformlar Hazırlanıyor	03.11.1980
30	Pravda	Telgraf Alışverişi	04.11.1980
31	İzvestiya	Telgraf Alışverişi	04.11.1980
32	İzvestiya	Konsey Ülkelerinden Gelen Tebrikler	11.11.1980
33	İzvestiya	Gazete Kapatıldı	12.11.1980
34	Pravda	Suçüstü Yakalandılar	20.11.1980
35	İzvestiya	Kısaca	24.11.1980
36	İzvestiya	Faşisti Yargılıyorlar	02.12.1980
37	Pravda	Türkiye: Askeri Yönetimin Faaliyetleri	07.12.1980
38	Pravda	Kanunsuzluğu Sona Erdirin	13.12.1980
39	İzvestiya	Savcılık Sendikalara Karşı	25.12.1980
40	İzvestiya	Resmi Duyuru	25.12.1980
41	Pravda	İmzalanan sözleşme ve Protokoller	25.12.1980
42	Pravda	Ankara: Sırlar Açığa Çıkıyor	28.12.1980
43	Pravda	Haklar İhlal Ediliyor	02.01.1981

⁴ Pravda'da yayımlanan tüm haberler yayımlandığı tarihten bir gün önce yazılmıştır.

44	İzvestiya	Türkiye- K. Atatürk'e Adanıyor	04.01.1981
45	İzvestiya	Kısaca	08.01.1981
46	Pravda	Teröristler Tutuklandı	09.01.1981
47	İzvestiya	Türkiye- Askeri Yönetimin Önlemleri	10.01.1981

Pravda ve İzvestiya Gazetelerine Genel Bakış

Sovyetlerde basın iktidarın propaganda aracıdır. Basının fonksiyonu haberlerin Komünist Parti'nin emrettiği şekilde aktarılmasından ibarettir. Bu nedenle kelime manası haber olan İzvestiya ve kelime manası gerçek olan Pravda gazeteleri ile ilgili “Pravda’da İzvestiya, İzvestiya’da Pravda yok”⁵ şeklinde bir deyim bile ortaya çıkmıştır (Arutunyan, 2009; 30 ve Şerel, 2013; 200 aktaran Temir ve Ayhan 2019: 66). SSCB’de basının işlevi resmî kurumların propaganda ve sansür aracı olmaktır (De Landtsheer vd., 2014: 241).

Bu çalışma kapsamında arşivlerine başvurulmuş olan gazetelerden biri olan Pravda ilk kez 1903 yılında Marksist yazarlar tarafından çıkarılan edebi bir gazete olarak yayımlanmaya başlanmıştır (Fokin ve Knjazeva., 2007:568). Bu dönemde bir *Menşevik* gazetesi olarak anılan gazete (Semenova, 2013: 48-50) baskılar nedeniyle 1906 yılında kapanmak durumunda kalmıştır (gorenka.org, 2019). Mayıs 1912’de *Bolşevikler* tarafından tekrar yayın hayatına başlamıştır. *Duma*’daki *Bolşevik* milletvekilleri tarafından düzenli olarak yayımlanan Pravda bu süreçte sürekli “burjuva gazeteleri” ile tartışmalara girmiştir. Pravda bu dönemde sadece Rusya’da değil Polonya ve Bulgaristan’da da yayın yapmış, Almanya, Fransa gibi ülkelerde bilinirlik kazanmıştır. 1914 yazında kapatılmış ve çoğu çalışmanı tutuklanmıştır (Esin, 2000: 57). 1917 Ekim Devrimi’nden sonra SSCB’nin resmi yayını olarak yeniden basılmaya başlanan gazete Sovyet sonrası dönemde bir süre GKÇP’nin (Devlet Olağanüstü Hal Komitesi -Государственный комитет по чрезвычайному положению) yayın organı olarak yayım yapmış sonrasında birkaç kez el değiştirmiştir (souz.info, 2020). Halen yayın hayatına devam etmektedir (Pravda.ru, 2020).

İzvestiya gazetesi ise ilk olarak 1917 yılında Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti Haberleri (*Известия Петроградского совета рабочих и солдатских депутатов*) adıyla bir *Menşevik* gazetesi olarak yayımlanmaya başlamıştır. Dönemin Pravda gazetesinde Lenin İzvestiya ile ilgili şöyle demiştir: “İzvestiya’yı düzenleyen Narodnikler ve Menşevikler sosyalist sayılmak istiyor, ancak demokrat bile olamıyorlar.” *Bolşevik* karşıtı bir yayım anlayışı yürüten İzvestiya Ekim Devrimi’nden sonra SSCB’nin resmi yayım organı haline dönüştürülerek Sovyetlerin ilk kararnamelelerini yayımlanmaya başlamıştır. Merkezi Moskova’ya taşınan gazete 1918 yılında Moskova’dan yaptığı ilk baskısına Lenin’in “Günümüzün Temel Görevi” başlıklı yazısıyla çıkmıştır (Šmidt, 1933: 531-534). Ekim Devrimi’nden SSCB’nin dağılıpına dek 90 yıl SSCB’nin resmî gazetesi olarak aralıksız yayım yapmıştır (eastview.com, 2020). Sovyetlerin dağılmasından sonra özelleştirilen gazete günümüzde de yayım hayatına devam etmektedir (iz.ru, 2020).

⁵ Pravda’da haber, İzvestiya’da gerçek yok.

Pravda ve İzvestiya Gazetelerinde 12 Eylül Darbesi ile İlgili Haberler

İzvestiya gazetesi 10 Eylül tarihinde *Agence France-Press*'ten aktardığı haberde “Sadece son 24 saat içinde Türkiye’de terörist eylemler sonucu 35 kişi öldü” ifadelerini kullanmaktadır (İzvestiya, 10.09.1980: 4). İki gün sonra 12 Eylül’de “Türkiye- Ülkedeki Durum” başlıklı haberle darbeyi duyurmuştur. Haberde şöyle denilmiştir:

Ankara sabah ıssız sokaklarla buluştu. Tanklar ve zırhlı araçlar, başkent in ana yollarını kapattı, devlet dairelerini engelledi. Perşembe’yi cumaya bağlayan gece Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin kontrolünü ele geçirdi. Ordu, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında bir Milli Güvenlik Konseyi oluşturdu. Anayasa askıya alındı. Parlamento feshedildi. S. Demirel hükümeti feshedildi. Tüm siyasi partilerin, sendikaların ve kamu kuruluşlarının faaliyetleri de askıya alındı. Ülkede sıkıyönetim ilan edildi ve sokağa çıkma yasağı getirildi. Sokaklarda askerler devriye geziyor. Radyo halktan sakin kalmalarını ve evlerini terk etmemelerini istedi.

(İzvestiya, 12.09.1980: 4).

10 Eylül 1980 tarihinde ilk sayfadan “Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesine” (Pravda, 10.09.1980: 1) başlıklı bir haberle Türkiye Komünist Partisi’nin 60. kuruluş yılı dönümünü kutlayan Pravda gazetesi ise 13 Eylül 1980 tarihinde darbeyi “Türkiye’de Darbe” başlığıyla şöyle duyurmuştur:

Bugün Türkiye’de silahlı kuvvetler liderliği iktidarı ele geçirdi. Askeri komuta, Genelkurmay Başkanı General Kenan Evren başkanlığında bir ulusal güvenlik konseyi oluşturdu. Güvenlik konseyinde Türk kara, hava ve deniz kuvvetleri komutanları ile jandarma ve polis komutanlığı yer aldı. Konseyin yayınlamış olduğu tebliğde meclisin ve hükümetin feshedildiği, tüm siyasi partilerin ve kamu kuruluşlarının faaliyetlerinin yasaklandığı bildiriliyor. Meclis dokunulmazlığı yürürlükten kaldırıldı. Ülkede olağanüstü hâl ve sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Türkiye'nin komşu ülkelerle olan sınırları kapatıldı. Tüm iktidarı ele geçiren güvenlik konseyi başkanı Kenan Evren Ankara radyo ve televizyonlarına çıktı. Darbenin amacının ülkedeki iç siyasi durumu normalleştirmek ve istikrara kavuşturmak olduğunu belirtti. Mümkün olan en kısa sürede sivil hükümet kurulana kadar ülkenin yönetimi orduda olacak. K. Evren’e göre meclis dokunulmazlığını kullanarak yasayı ihlal edenler hariç feshedilen meclisin milletvekilleri mahkemeler tarafından yargılanmayacak. “Ordu tarafından geçici olarak korunduğu” ilan edilen dört siyasi parti lideri “koşullar elverdiğinde” serbest bırakılacaklar. General Evren, Türkiye’nin NATO’ya sadık kalacağını, yapılan tüm uluslararası anlaşmalara saygı gösterileceğini, eşitlik temelinde tüm komşu ülkelerle iyi ilişkilerin sürdürüleceğini, karşılıklı saygıyı ve içişlerine karışılmayacağını vurguladı.

(Pravda, 13.09.1980: 5).

13 Eylül 1980 tarihli İzvestiya gazetesinde yer alan “Türkiye- Darbeden Sonra” başlıklı haberde şu ifadeler kullanılmıştır:

Ülkedeki askeri darbeyi yöneten General Evren, radyoda konuşarak, mümkün olan en kısa sürede yeni bir sivil hükümetin kurulacağını ve o zamana kadar ülkenin liderliğinin ordunun elinde olacağını söyledi. Evren'e göre, meclisin dokunulmazlığını kullanarak kanunları çiğneyenler hariç, lağvedilmiş parlamentonun milletvekilleri yargı makamları tarafından kovuşturulmayacak. 'Geçici olarak ordunun koruması altında' olduğu ilan edilen dört siyasi partinin lideri 'koşullar elverdiğinde' serbest bırakılacaklar. General Evren, Türkiye'nin NATO'ya sadık kalacağını ve yaptığı tüm uluslararası anlaşmalara saygı duyacağını vurguladı.

(İzvestiya, 13.09.1980: 4).

Pravda gazetesinde ise 14 Eylül 1980'de İzvestiya gazetesi ile aynı başlıkla (Türkiye- Darbeden Sonra) verilen haberde denizyollarının, demiryollarının, karayollarının ve hava yollarının faaliyete geçtiğini bildirmiş, yabancıların yurtdışına çıkış sınırlamasının kaldırıldığına değinmiştir. Posta, telefon ve telgrafın normal bir şekilde çalıştığı, mağazaların, fırınların, pazarların ve toplumsal hizmetlerin faal olduğu bildirilmektedir. Pazartesi günü özel ve devlet bankalarının çalışmaya başlayacağı söylenmektedir. “Burjuva organizasyonu” devrik parti liderleri Demirel, Ecevit ve Erbakan'ın “izole” edildikleri ve yetkili makamlardan alınan bilgilere göre güvenli bir yerde ordunun kontrolünde tutuldukları aktarılmaktadır. Sokağa çıkma yasağının devam ettiği ve Kenan Evren'in “son iki yılda aşırılık yanlıları tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri 5241 insanın hayatını aldı ve 14152 kişi sakat kaldı” şeklinde açıklama yaptığı yazılmaktadır. Önceki haberde olduğu gibi NATO ve uluslararası anlaşmalara bağlı kalınacağını belirtildiğine değinilmektedir. Askeri hükümetin geçici olduğu ve ülkede “siyasi istikrarsızlığın” sebepleri ortadan kalkınca askerin iktidarı sivil hükümete devredeceği aktarılmıştır (Pravda, 14.09.1980: 5).

Haberlerde 43. Hükümetin Başbakanı, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve partisi için “burjuva organizasyonu” denilmesi ve Evren'in kendi ifadelerinden aktarmak suretiyle olsa da sağ-sol ayrımı yapmaksızın çatışmanın taraflarını “aşırılık yanlıları” olarak tanımlaması önemlidir.

15 Eylül 1980'de “Türkiye- Durum Normalleşiyor” başlığıyla haber geçen İzvestiya gazetesi şöyle demektedir:

Türk radyosu, Türkiye Milli Güvenlik Konseyi Başkanı General K. Evren'in devlet başkanının yetkilerini devraldığını bildirdi. Ülkede sakin durum korunuyor, sokağa çıkma yasağının süresi azaltıldı. Milli Güvenlik Konseyi, eski Türkiye Başbakanı S. Demirel ve muhalefet lideri B. Ecevit'in Gelibolu şehrindeki askeri makamların gözetiminde tutulduğunu belirten bir bildiri yayınladı. Yabancı ajanslara göre, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı A. Türkeş tutuklandı.

(İzvestiya, 15.09.1980: 4).

Aynı tarihli ve aynı başlıklı Pravda gazetesi haberinde ise Kenan Evren “devlet başkanı yetkilerini üstlendi” denilirken Milli Güvenlik Konseyi’nin “*eski başbakan S. Demirel ve muhalefet lideri B. Ecevit Gelibolu şehrinde askeri makamların gözetimi altında*” tuttuğunu, Erbakan’ın ise “*Ege denizinde bir adada askeri deniz üssünde*” olduğunun belirtildiği yazılmıştır. Ayrıca “*Uluslararası ajansların aktardığına göre bu sabah Ankara’da Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı A. Türkeş tutuklandı*” ifadelerine yer verilmiştir (Pravda, 15.09.1980: 5).

16 Eylül 1980 tarihinde “Askeri Yönetimin Tedbirleri” başlıklı İzvestiya gazetesi haberi şöyledir:

Ankara'daki muhabirimiz A. Akhmedzyanov, Türk askeri yönetiminin yeni rejimi güçlendirmek için önlemler almaya devam ettiğini bildirdi. Milli Güvenlik Konseyi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' ilkesini izlemeye kararlı olduğunu açıkladı. Milli Güvenlik Konseyi grevleri yasakladı ve grevde olan özel işletmelerin sahiplerine işçilerin ücretlerini artırmalarını emretti. Hemen hemen tüm kurum ve kuruluşlar işe yeniden başladılar. Büyük siyasi partilerin liderleri gözaltında tutuluyor. Neo-faşist ve solcu aşırılık yanlısı örgütlerin liderlerinin ve eylemcilerinin de tutuklandıkları bildiriliyor. Ankara ve İstanbul dahil olmak üzere ülkenin 27 şehrinde, belediye başkanlarının yerini ordu temsilcileri aldı.

(İzvestiya, 16.09.1980: 4).

Özellikle bu tarihten sonraki haberlerde, haber dili ideolojik olarak keskinleşmeye başlamaktadır. Milli Güvenlik Konseyi’nin “*grevde olan özel işletmelerin sahiplerine işçilerin ücretlerini artırmalarını emretti*” denilmesi darbe hükümetini olumlarken, olayların tarafları için “neo-faşist” ve “solcu aşırılık yanlısı” örgütler ifadesi kullanılmıştır.

16 Eylül 1980 tarihinde “*Türkiye'deki Durum*” başlığıyla Pravda gazetesinde yayımlanan haber “*Askeri yönetiminin emriyle Türk Dışişleri Bakanlığı'na davet edilen diplomatik misyonların başkanları ülkedeki değişiklikler hakkında bilgilendirildiler*” şeklinde başlamakta, “*Milli Güvenlik Konseyi'nin Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı M. K. Atatürk tarafından ülke için tasarlanan 'Yurtta sulh, cihanda sulh' ilkesini benimsediği*” yazmaktadır. Radyo ve televizyon haberlerine göre iş hayatının, özel ve devlet sektörünün normal bir şekilde çalıştığı aktarılmış, “*girişimciler ve kurum yöneticilerine ana ekonomi politikalarının bir an önce benimsenmesi ve ülkede pahalılığın artması göz önünde bulundurularak maaşların yüzde 70'e kadar arttırılması önerilmektedir.*” ifadelerine yer verilmiştir. Ankara ve İstanbul dahil 27 şehrin belediye başkanlarının askeri yönetimce değiştirildiği vurgulanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nden 33, iktidar partisinden 25, “dinci” Millî Selamet Partisi ve “neo-faşist” Milliyetçi Hareket Partisi’nin ise tüm milletvekillerinin “askeri polis” tarafından gözaltına alındığı yazılmış “*İşçi Partisi Lideri B. Boran İstanbul'da ev hapsinde*” ifadelerine yer verilmiştir. Haber “*Son iki gün içinde askeri yetkililer önemli sayıda solcu ve neo-faşist aşırılıkçıyı gözaltına aldı. Tutuklananlar arasında, bu yılın temmuz ayında eski Başbakan N. Erim'i öldüren terörist grupları da var. Yetkililerin emriyle neo-faşist Milliyetçi Hareket Partisi'nin yayın organı 'Hergün*”

kapatıldı. Yerli Maocuların 'Aydınlık' gazetesinin yayımlaması da yasaklandı. Şehirlerde sokağa çıkma yasağı azaltıldı." ifadeleri ile son bulmuştur (Pravda, 16.09.1980: 5).

Haberde darbecilerin maaşları arttıracaklarının vurgulanıyor olması, Millî Selamet Partisi için "dinci", Milliyetçi Hareket Partisi için "neo-faşist" ifadelerinin kullanılması, göz altına alınanlar için "aşırılıkçı" denilmesi haberin ideolojik bir dille kurgulandığını göstermektedir. 13. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Nihat Erim'i öldüren Dev-Sol militanları için "terörist gruplar" ifadesi kullanılmıştır. Bu haberde Cumhuriyet Halk Partisi, İşçi Partisi, Behice Boran ve Aydınlık gazetesi hakkında ise olumlu veya olumsuz bir tanımlama yapılmamıştır.

17 Eylül 1980'de "Türkiye'deki Duruma İlişkin" başlıklı İzvestiya gazetesi haberi şöyledir:

Devlet Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Türkiye Milli Güvenlik Konseyi Başkanı General K. Evren, yerli ve yabancı gazeteciler için yeni yönetimin iç ve dış politikasının temel ilkelerini ana hatlarıyla belirten bir basın toplantısı düzenledi. K. Evren, Türkiye'nin tüm ülkelerle ilişkilerinde bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğüne saygı ve içişlerine karışmama ilkelerine bağlı kalacağını söyledi. Türkiye mevcut ortamda vazgeçilmez gördüğü yumuşama sürecini destekleyecek. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik alanlarda ve güvenlik alanında imzaladığı tüm ikili ve çok taraflı anlaşmalar yürürlüktedir. Türkiye, NATO ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkileri sürdürecektir. ABD ile ikili ilişkiler geliştirmeye yönelik çabalar devam edecektir. Türk devlet başkanının konuşmasında önemli bir yer, Türkiye ile komşu ülkeler arasındaki ilişkilere ayrıldı. K. Evren 'samimi arzumuz, tüm komşularımızla iyi ilişkiler ve verimli iş birliğini sürdürmektir' dedi. Komşularımız arasında önemli bir yeri olan Sovyetler Birliği dünya çapında barış ve güvenliği korumak ve güçlendirmek için özel bir sorumluluğa sahiptir. General K. Evren, genel olarak dış politika alanında yeni yönetimin Atatürk'ün belirlediği ilkelere uygun bir yol izleyeceğini kaydetti. K. Evren, Türkiye'nin tarihi ve geleneksel bağları olan İslam ülkeleriyle dostane ve kardeşçe ilişkiler geliştirmeye ve güçlendirmeye çalışacağını söyledi. K. Evren, iktidarın ele geçirilmesinin nedenlerini, ülkedeki siyasi istikrarsızlık, aşırılık yanlıları tarafından gerçekleştirilen terör, ülkenin mali ve ekonomik durumunun bozulması ve sivil idarenin krizi aşamaması olarak nitelendirdi. Devlet başkanı, Türkiye'de bir sivil hükümetin bir hafta içinde kurulacağını söyledi. Ayrıca yeni bir anayasa geliştirilecek ve bir anayasa meclisi kurulacak. New York, AP ajansı, askeri makamların liderlik temsilcileriyle ilgili olarak Ankara'dan raporlar, yakın gelecekte yeni bir sivil kabine kurmayı bekleseler de sivil yönetime tam olarak dönmenin bir yıldan fazla sürebileceği söyleniyor.

(İzvestiya, 17.09.1980: 4).

Bu haberin Kenan Evren'e "Devlet Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Türkiye Milli Güvenlik Konseyi Başkanı General K. Evren" diyerek uzun bir tanımlamayla, tüm unvanlarını kullanarak başlıyor olması dikkat çekicidir. Kenan Evren'in Sovyetler

Birliği'nin "barış ve güvenliği korumak ve güçlendirmek için" sorumluluğa sahip olduğunu söylediğinin vurgulanması da önemlidir. Haberde darbenin "meşru" sebepleri olduğu söylenmekte (istikrarsızlık, terör, kötü ekonomi vb.), sağ ve sol gruplar için "aşırılık yanlıları" ifadesi yinelenmektedir.

17 Eylül 1980 tarihli "Ankara'da Basın Toplantısı" başlıklı Pravda gazetesi haberinde "Türk devlet başkanı, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı General K. Evren bugün 300'den fazla yerli ve yabancı gazeteciye basın toplantısı düzenledi" ifadeleri yer almaktadır. Kenan Evren'in eski hükümetin uzun süreli siyasi istikrarsızlık ve terör olayları ile baş edememesi nedeniyle askerin kontrolü ele aldığını söylediği bildirilmiştir. "General K. Evren Türkiye'de sivil hükümetin bu hafta kurulacağını söyledi. Ayrıca yeni bir anayasa geliştirilecek ve bir anayasa meclisi kurulacak" denilmiştir. Devamında "General, uluslararası alanda gerilimin azaltılmasını destekleyecek ve elbette barışı korumaya katkı sağlayacaklarını belirtti" ifadeleri yer almıştır. Haberde önceki haberlere tekraren Kenan Evren'in tüm uluslararası anlaşmalara ve NATO'ya bağlı kalınacağını ifade ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca "Türkiye'nin uzun zamandır devam eden tarihi ve geleneksel bağları olan Müslüman devletlerle dostane ve kardeşçe ilişkiler geliştirmek ve güçlendirmek için çaba göstereceğini söyledi. Devamında General K. Evren tüm komşularla iyi ilişkileri ve verimli iş birliğini sürdürmek Türkiye'nin samimi bir arzusudur. Dünyada barış ve güvenliği sağlama ve pekiştirme konusunda büyük sorumluluğu olan Sovyetler Birliği, komşu devletlerimiz arasında özellikle önemli bir yer tutmaktadır dedi." ifadelerine yer verilmiştir (Pravda, 17.09.1980: 5).

Bir önceki İzvestiya gazetesi haberinde olduğu gibi bu haberde de Kenan Evren'den "Türk Devlet Başkanı, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı General K. Evren" olarak bahsedilmektedir. Darbenin gerekçesi yine "istikrarsızlık ve terör" olarak sıralanmış ve Evren'in Sovyetleri öven sözleri vurgulanmıştır.

"Türkiye: Yemin Ettiler" başlığıyla 19 Eylül 1980 tarihinde Pravda gazetesinde yer alan haberde "Geçici" olarak yönetime el koyan Kenan Evren başkanlığındaki Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin, Büyük Millet Meclisinde ulusa sadakat yemini ettikleri bildirilmiştir. Konsey üyelerinin halka Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine bağlı kalacaklarını temin ettikleri belirtilmiştir. Türk haber kaynaklarından aktarılan haberde askerin kontrolü altında çalışacak olan bakanlar kurulunun oluşturulduğu ve yeni hükümetin yakın zamanda kurulacağını duyurulduğu söylenmiştir. "Milli Güvenlik Konseyi'nin Maliye Bakanlığı'na verdiği talimatla özellikle gelir seviyesi düşük vatandaşlar ve küçük zanaatkârlardan vergi alınmayacağı öngörülmektedir." ifadelerine yer verilmiştir. "Yerel idari makamlardan ticaret ve kamu hizmet alanlarının normal şekilde çalıştığını dikkatle izlemeleri, böylece kentsel su, elektrik ve yakıt tedarikinde herhangi bir kesinti olmaması istendi" denilmiştir. "Bugünden başlayarak, askeri yönetim tarafından yasaklananlar hariç Türk vatandaşlarının yurt dışına çıkmasına izin verilmektedir. Türk limanları Avrupa ve Amerika'dan yük kabul ediyor" ifadeleri yer almıştır. Haber şöyle son bulmuştur: "Radyo bugün Türkiye'de genel durumun sakin olduğunu vurguluyor. Bununla birlikte askeri birimlerin ve güvenlik güçlerinin kan dökülmesini önlemek için gerekli önlemleri aldıkları, solcu ve neo-faşist her türlü aşırılık yanlısı grubun izole edilmeye devam edildiği bildiriliyor. Neo-Faşist Milliyetçi Hareket

Partisi'nin tüm askeri spor kulüpleri ve kampları kapatıldı ve iktidarın kontrolü altında. Bunların yöneticileri ve üyeleri gözaltına alındı veya tutuklandı." (Pravda, 19.09.1980: 5).

Haberde darbe hükümetinin düşük gelirli vatandaşlardan vergi almayacağı vurgulanırken "solcu ve neo-faşist her türlü aşırılık yanlısı grup" tanımlaması yinelenmiştir.

20 Eylül 1980 tarihinde "Türkiye- Sendikaları Kapatıyorlar" başlığıyla yayımlanan İzvestiya gazetesi haberinde şöyle denilmektedir:

'Barış' gazetesine göre, Türkiye'deki en büyük sendika konfederasyonlarından biri olan Türk-İş ile ilişkili 148 sendika birliği ve diğer 470 sendika Milli Güvenlik Konseyi'nin kararıyla kapatıldı. Bankalardaki finansal mevduatları bloke edildi. Daha önce iktidar, başkanı A. Baştürk'ün tutuklu bulunduğu Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (DISK) üye olan bazı sendikaların faaliyetlerini yasaklamıştı.

(İzvestiya, 20.09.1980: 4).

Pravda gazetesinde "Türkiye: Yeni Liderliğin Faaliyetleri" başlığıyla 20 Eylül 1980 tarihinde yayımlanan haberde "Türk medyası ülkedeki durumu bildirirken enerji şirketlerinin, madenlerin ve ağır sanayinin %90'undan fazlasının tam kapasite çalıştığını, tüm ulaşım kanallarının ve ticari faaliyetlerin sürdüğünü ifade ediyor. Askeri yönetimin sivil hükümeti iktidardan uzaklaştırılmasından sonraki ilk saatlerde gözaltına alınan 'meclisin' (parlamentonun alt birimi) eski milletvekillerinden büyük bir grubunun davalarının inceledikten sonra, kademeli olarak serbest bırakıldıkları kaydedildi. Halen, çeşitli burjuva-politik güçleri temsil eden 50 parlamenter gözaltında" denilmektedir. "Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanlığı liderliği, Türkiye'nin önceden planlanan 22 Eylül'de Batı Avrupa'nın güney bölgelerinde başlayacak NATO tatbikatına (Display Determination) katılacağını bildirdi. Türk ordusunun 'Yıldırım 80' kodlu tatbikatları ise iptal edildi" ifadelerine yer verilmiştir. Haber şu şekilde son bulmuştur: "Türkiye'nin BM Daimî Temsilcisi'nin kısa süre önce yaptığı açıklama Türk basınında sert bir şekilde kınandı ve Ankara'nun belirttiğine göre bu açıklama ülkenin yeni yönetiminin konumunu yansıtmıyor. 'Cumhuriyet' gazetesi 'Diplomatımızın SSCB'nin Türkiye'nin içişlerine müdahale tehdidi oluşturduğu yönündeki açıklaması, gerçekten uygunsuz' diye yazdı ve şöyle devam etti: Bu Soğuk Savaş dönemini hatırlatmaktadır ve güvenlik konseyinin savunduğu Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk politikasına zarar vermektedir." (Pravda, 20.09.1980: 5).

Haberde dönemin Türkiye BM Daimî Temsilcisi Ali Coşkun Kırca'nın yaptığı "SSCB'nin Türkiye'nin içişlerine müdahale tehdidi oluşturduğu" yönündeki açıklaması yer almaktadır. Ancak açıklama bu tarihten önce yapılmış olmasına rağmen (cumhuriyetarsivi.com, 2020) olay Pravda gazetesinde ancak darbeciler tarafından kınandıktan sonra haberleştirilmiştir.

"Türkiye- Hükümetin Yapısı Duyuruldu" başlığıyla İzvestiya gazetesinde 22 Eylül 1980 tarihinde yayımlanan haberde şöyle denilmektedir:

Başbakan Bülent Ulusu tarafından kurulan yeni Türkiye hükümetinin yapısı Ankara'da resmen açıklandı. Ümit Haluk Bayülken Savunma Bakanı olarak atandı. Selahattin Çetiner İçişleri Bakanlığı başkanı oldu. Dışişleri

Bakanlığı'na emekli Kolordu Generali İlter Türkmen⁶ başkanlık etti. Kabine, muhafazakâr görüşleriyle tanınan bakanların yanı sıra emekli askeri personelden oluşuyor. 'Barış' gazetesinde belirtildiğine göre, yeni bir anayasa taslağı hazırlama çalışmaları devam ediyor. Anayasa değişiklikleri Milli Güvenlik Konseyi'ne sunulacak. Öncelikle yasama ve yürütme organlarıyla ilgili maddeleri, cumhurbaşkanının ve yargının toplumu, sendikaların ve siyasi partilerin faaliyetleri üzerindeki yetkilerini ele alacaklar. Milli Güvenlik Konseyi olağanüstü halin uygulanmasına ilişkin yasayı değiştirdi. Askeri otoritelerin ve askeri mahkemelerin yetkileri genişletildi. Ordu komutanlığı kamu sektörü işletmelerinin çalışmalarını, gazete ve dergilerin yayınlanmasını, bilginin yayılması ve eğitim kurumlarının faaliyetlerini izlemekle görevlidir.

(İzvestiya, 22.09.1980: 4).

"Türkiye: Hükümet Kuruldu" başlığıyla 22 Eylül 1980 Pravda gazetesinde yer alan haberde "Türk Devletinin Baş ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı General K. Evren 30 Ağustos tarihine kadar ülkenin deniz kuvvetlerine komutanlık eden amirali B. Uлуу'ya yeni bir hükümet kurması talimatı verdi. B. Uлуу Türkiye'nin önde gelen politikacılarına danıştıktan sonra bugün hükümeti kurdu" ifadeleri yer almıştır. "Geçici olarak Türkiye'nin en yüksek yasama organının işlevlerinin yerine getirilmesini üstlenen Milli Güvenlik Konseyi geçici anayasanın hazırlanması ile ilgili çalışmalarını bitirdi. Yerel gazete ve televizyonlar haberi verirken bu anayasada Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı M. K. Atatürk'ün ilke ve esaslarına bağlılığını onaylandığını belirttiler. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti için kalıcı anayasa çalışmalarına başlandı." denilmiştir. Haberin devamında ekonomik ve politik konularla ilgili direktifler verildiği, 1981 yılı için bütçe çalışmalarının yapıldığı, teröristlerle ve kaçakçılarla daha etkin mücadele edileceğinin duyurulduğu yazılmaktadır. Askeri yönetimin gaz, petrol ürünleri, kimyasal ürünler ve şeker zam yapma kararı aldığı söylenirken, Türkiye'de genel durumun sakin olduğu ifade edilmektedir. Haber şöyle son bulmaktadır: "Ordu birimleri ve güvenlik güçleri her türden silahlı grubu temizleme operasyonlarına devam etmektedir. Çok sayıda ateşli silah ele geçirildi, yeni komplocu suçlular tespit edildi. Adana askeri mahkemesi tutuklulardan birini idam cezasına çaptırırken bir diğerine ömür boyu hapis cezası verdi. Yargılama televizyondan yayınlandı" (Pravda, 22.09.1980: 4).

Haberde yargılananlar ile ilgili "komplocu suçlular" ifadesi kullanılmıştır.

"Hükümet Üyeleri İlan Edildi" başlığıyla 23 Eylül 1980 tarihinde Pravda gazetesinde yer alan haber "Burada Türkiye'nin yeni hükümetinin üyeleri resmi olarak ilan edildi. 30 Ağustos 1980 tarihine kadar deniz kuvvetlerine komutanlık eden Bülent⁷ Uлуу başbakan oldu. Kariyer diplomat İlter Türkmen dışişleri bakanı olarak atandı." ifadeleri ile

⁶ İlter Türkmen'in adını geçtiği diğer iki haberde kendisinden 'kariyer diplomat' ve 'eski SSCB Büyükelçisi ve eski Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri' olarak bahsedilmektedir. Bu haberde yer alan 'emekli Kolordu Generali' olduğu bilgisi yanlış bir bilgidir. Ancak İlter Türkmen'in babası Behçet Türkmen generaldir. Bakınız: (mfa.gov.tr, 2020) ve (mit.gov.tr, 2020).

⁷ Doğrusu 'Bülend' olan isim bu şekilde yazılmıştır.

başlamaktadır. Haberin devamında 27 kişilik Bakanlar Kurulu'nun 7'sinin asker isimlerden oluştuğu ifade edilmekte, ilk toplantısını gerçekleştiren kabinenin ülkenin acil sorunlarını görüştüğü belirtilmektedir. Haber Türkiye'nin çıkarları için Süleyman Demirel döneminde sosyalist devletlerle olan ilişkilere getirilen kısıtlamaların kaldırılacağını söylediğini bildirerek sonlanmaktadır (Pravda, 23.09.1980: 5).

Haberde Demirel'in sosyalist devletlerle ilişkileri kısıtladığı, darbe hükümetinin ise bu kısıtlamaları kaldıracağı vurgulanmaktadır.

Pravda gazetesinde "İktidarın Faaliyetleri" başlığıyla 24 Eylül 1980 tarihinde yayımlanan ve "Türk medyası bugün Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Hükümeti Başkanı B. Ulusu'nun politika bildirisini yayınladı. Kabine Türkiye için ilk Cumhurbaşkanı M. K. Atatürk tarafından ilan edilen ünlü ilkeye 'Yurtta sulh cihanda sulh'a dikkat çekiyor." ifadeleri ile başlayan haberde NATO'ya karşı olan yükümlülüklerin yerine getirileceği komşu ülkeler ve diğer devletlerle ticari ve kültürel ilişkilere büyük önem verileceğinden bahsedilmektedir. "Finansal ve ekonomik çalkantıların üstesinden gelmek, siyasi durumu istikrara kavuşturmak ve gerçekten ulusal bir felaket haline gelen terörizmle mücadele, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğüne saygı ve demokratik özgürlüklerin kademeli olarak restorasyonu temelinde gerçekleştirilecektir. Dinin bencil siyasi amaçlar için herkes tarafından kullanılması kesinlikle yasaktır" denildiğini aktaran haber "Gazetelere göre, Türkiye'nin yeni liderliği kamu sektörünün ekonomisinin normalleşmesine ve özellikle de ihtiyaçlara yönelik tahsisatların artmasına yöneliyor. İşçiler ve çalışanlar için tatiller, bu sektördeki çeşitli işletmelerdeki izinler geçici olarak iptal edildi, büyük bir grup idari işçi tatillerden geri çağrıldı. Belli işçi ve memur kategorileri için ücretlerin artırılması, kamu sektörünün önde gelen imalat alanlarında çalışanlar için sosyal teşviklerin getirilmesi konuları araştırılmaktadır." ifadeleri ile son bulmaktadır (Pravda, 24.09.1980: 5).

Haberde darbe hükümetinin dinin siyasete alet edilmesini engelleyeceği, çeşitli işçi ve memurların maaşlarını arttıracığı ve sosyal teşvikler getireceği vurgulanmaktadır.

"Türk Sendikaları Çalışmaya Yeniden Başlıyor" başlığıyla 25 Eylül 1980 tarihinde Pravda gazetesinin Cumhuriyet gazetesinden aktardığı haberde askeri hükümetin 1,5 milyon üyesi olan Türk-İş sendikasının faaliyetlerine izin verdiği ifade edilmektedir. "Neo-faşist ve solcu aşırılık yanlıları tarafından" oluşturulan "siyasi terör"ün neredeyse bitirildiğinin ifade edildiğini bildiren haber "Ordunun iktidara gelmesinden önceki hafta boyunca, terör 99 insan hayatını aldı, ancak aynı dönemde yeni rejim altında sadece 4 kişi öldü. Suçların sayısı keskin bir şekilde düştü" ifadeleri ile sonlanmaktadır (Pravda, 25.09.1980: 5).

Sendikaların tekrar faaliyete geçtiğine değinilen haberde "neo-faşist ve solcu aşırılık yanlıları" tanımlanması yinelenmekte, darbeden önceki olaylar "siyasi terör" olarak nitelendirilmekte ve darbecilerin yönetimi ele geçirmesiyle birlikte suç oranlarında ciddi bir düşüş görüldüğü vurgulanmaktadır.

İzvestiya gazetesinde 30 Eylül 1980 tarihinde dünyadan kısa kısa haberlerin yer aldığı "Kısaca" başlıklı bölümün altında Türkiye'den şu haber aktarılmaktadır: "Türk askeri makamları, 15 gün içinde halkın elindeki silah ve patlayıcıların zorunlu olarak teslim edilmesi hakkında bir yasa çıkardı. 'Barış' gazetesinde bu dönemden sonra, failer

hakkında kovuşturma başlatılacağı, 30 yıla kadar hapis cezası ve 20 bin Türk Lirası para cezası ile karşı karşıya kalacakları bildirildi.” (İzvestiya, 30.09.1980: 4).

1 Ekim 1980 tarihinde “*Hükümet Programı*” başlığıyla İzvestiya gazetesinde yayımlanan haber şöyledir:

Devletin en yüksek yasama organının görevlerini geçici olarak üstlenen Türkiye Milli Güvenlik Konseyi, Başbakan B. Uluşu tarafından sunulan yeni hükümetin programını oybirliğiyle onayladı. Kurduğu kabinede yedi eski askeri personel de dahil olmak üzere 27 kişi vardı. Dışişleri Bakanı olarak bir kariyer diplomatu, eski SSCB büyükelçisi ve eski Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri İter Türkmen atandı. ‘Milliyet’ gazetesine verdiği röportajda B. Uluşu, hükümet programının devletin ekonomik ve yerel siyasi yaşamını normalleştirmeyi amaçladığını belirtti. Hükümetinin ana hedeflerinden birinin ‘modern Türkiye’nin kurucusu Kemal Atatürk ilkelerini her türlü saldırıdan korumak’ olduğunu vurguladı. Yerel basında, yeni hükümetin Atatürk ilkelerinden biri olan “Yurtta sulh, cihanda sulh” rehberliğinde- Türkiye’nin tüm komşularıyla iyi komşuluk ilişkileri ve verimli iş birliğini sürdürme niyetinde olduğu belirtiliyor. Hükümetin programı ayrıca parlamenter sisteme hızlı bir geçiş, anayasa düzenlemesi ve seçim yasalarında ve siyasi partilerde değişiklikler vadediyor (İzvestiya, 01.10.1980: 4).

Pravda gazetesinde 2 Ekim 1980 tarihinde “*Telgraf Alışverişi*” başlığı ile yer alan haber şu şekildedir:

SSCB Bakanlar Konseyi Başkanı A.İ. Kosigin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Uluşu’ya şöyle bir telgraf gönderdi: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak atandığınız için tebrik eder ve başarılar dilerim. Temelleri V.İ. Lenin ve K. Atatürk tarafından atılan Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin evrensel barışı güçlendirmek amacıyla ülkelerimizin yararına başarılı bir şekilde geliştirileceği umudunu dile getirmek istiyorum. Bülent Uluşu’dan gelen cevap telgrafında şöyle diyor: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık görevini üstlenmem vesilesiyle gönderdiğiniz nazik mesajınızı almaktan memnun oldum. Temeli, iki ülkenin büyük liderleri K. Atatürk ve V.İ. Lenin tarafından atılan Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin, dünyadaki barışı ve güvenliği güçlendirerek ülkelerimizin ortak çıkarlarını geliştireceği ve hizmet edeceği umudunu paylaşıyorum. Hükümetlerimizin bu yönde çaba göstereceğine güvenimi ifade etmek istiyorum (Pravda, 02.10.1980: 2).

Haberde tarihi bir belge niteliğindeki telgrafla SSCB’nin darbecilerle ilgili olumlu resmi görüşü net bir şekilde ortaya konulmaktadır.

“*Türkiye- Teröristler Yakalandı*” başlığıyla 15 Ekim 1980 tarihinde İzvestiya gazetesinde yayımlanan kısa haberde “Türk güvenlik güçleri ve askeri birimler uzun süredir adaletten saklanan birçok teröristi tutukladı. Ülke çapında kapsamlı arama operasyonları yürütürken, çok sayıda ateşli silah, mühimmat, patlayıcı ve kaçak mal da ele geçirildi” ifadeleri yer almıştır (İzvestiya, 15.10.1980: 4).

Pravda gazetesinde “İlerici Faaliyetlerden Kovuşturma” başlığıyla 23 Ekim 1980 tarihinde yayımlanan haberde şöyle denilmektedir:

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı B. Boran, tekrar Ankara olağanüstü hâl mahkemesinin huzuruna çıktı. Bir yıl önce radyo ve televizyonda yaptığı seçim kampanyası konuşmaları sırasında ‘komünist propaganda yapmak’ ile suçlandı. B. Boran’ın avukatı ceza kanununda kovuşturmaya yol açan hükümlerin Türk anayasasına aykırı olduğunu belirterek yargılamanın anayasa mahkemesine devredilmesini talep etti (Pravda, 23.10.1980: 5).

Darbe döneminde bu habere kadar yayımlanan haberler arasında darbecilere karşı ilk defa Behice Boran net bir şekilde olumlu bir retorik ile anılmaktadır. Kovuşturmanın “ilerici faaliyetler” nedeniyle yürütüldüğü ve Boran’ın “komünist propaganda yapmak” ile suçlandığı söylenerek Boran ile ilgili Sovyet kamuoyunda olumlu bir imaj oluşturacak ifadeler kullanılmıştır.

Pravda gazetesinde yer alan “Türkiye: Askeri Yönetim” başlıklı ve 30 Ekim 1980 tarihli haber şu şekildedir:

Akşamın geç saatlerinde sokağa çıkma yasağının zamanı geldiğinde, Ankara’nın ıssız sokaklarında güçlendirilmiş ordu devriyeleri beliriyor. 12 Eylül’den beri Türkiye’de yönetim askerin elinde. Ülke çapında acil bir durum ortaya çıktı. Parlamento kaldırıldı ve sivil hükümet feshedildi, siyasi ve toplumsal kuruluşlarının faaliyetleri yasaklandı. Devleti yönetmek için, Milli Güvenlik Konseyi yasama işlevlerine sahiptir. Bu en yüksek otoritenin başında bulunan Genelkurmay Başkanı General K. Evren aynı zamanda Türk devletinin başı. Silahlı kuvvetlerden yedi temsilci ve yirmi sivilden oluşan yeni kabineye önceden deniz kuvvetlerine komutanlık eden Amiral B. Uluş başkanlık etmektedir. Ordunun ön plana çıkması ülkede hâkim olan iç siyasi durumla bağlantılıdır. Türkiye Cumhuriyeti son yedi yılda uzun bir kriz yaşamıştır. Burjuva-toprak sahiplerinin çeşitli katmanlarının çıkarlarını yansıtan, sırasıyla S. Demirel liderliğindeki Adalet Partisi veya B. Ecevit liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulan hükümetler krizin üstesinden gelemediler. Bu partilerden hiçbirinin parlamentoda asal çoğunluğu yoktu. Sonuç olarak bu S. Demirel yönetimindeki son sivil hükümet döneminde en belirgin şekilde ortaya çıktı- en yüksek yasama organının çalışması felç oldu. Örneğin partiler arası çekişmelere karışan milletvekilleri beş ay boyunca ülkenin başkanını seçemediler. İki ana burjuva grubunun iktidar için yoğun mücadelelerinin neden olduğu siyasi istikrarsızlık, sağcı milliyetçi ve solcu Maoocu örgütlerin gerçekleştirdiği terör tarafından şiddetlendirildi. Sadece son iki yılda aşırıların⁸ elinden 5 bin kişi öldü, 14 binden fazla kişi yaralandı. Kurbanlar çoğunlukla ilerici görüşlere sahip kişilerdi. Terörün patlak vermesindeki çarpıcı kuvvet küçük tüccarların, tarım kulaklarının ve lümpen kent gençliği tabakalarının

⁸ Ekstremist, radikal.

çıkartılarını ifade eden Milliyetçi Hareket oldu. Milliyetçi Hareket'in lideri 2. Dünya Savaşı yıllarında Hitlerin özel kuvvetleriyle iş birliği yapan Türkeş, parti bünyesinde Nazi Furtına Birlikleri gibi onları tahmin etmeyenler ile ilgilenen savaş birimleri kurdu. Bu örgüt anti-komünizmin sloganları altında konuşarak açıkça iktidarı hedefledi. Yazın genç faşist eşkıyalar küçük bir kasaba olan Yozgat'ta "prova" düzenlediler. İlerici örgütlere ve yerel makamlara saldırdılar, sivil vatandaşlara karşı şiddeti uyguladılar. Erbakan'ın başında olduğu dinci⁹ Milli Selamet Partisi devletin laik yapısına karşı çıkararak medeni kanunların Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı M. Atatürk tarafından kaldırılan şeriat kanunlarıyla değiştirilmesini talep etti. İslam gelenekleri üzerine spekülasyonlar yapan dinciler geçmişe dönmeyi talep etti. Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı şiddetli ekonomik çalkantıların zemininde aşırılık yanlısı gösteriler gelişti, bu durum sosyal cephedeki durumun keskin bir şekilde kötüleşmesine neden oldu. Daha yüksek ücretler ve daha iyi çalışma koşulları talep eden işçilerin grev hareketi geniş bir alan kazandı. Bu durumda ordu, Milli Güvenlik Konseyi'ne göre Türkiye'yi bu uzun krizden çıkarması gereken bir tedbirler programı ilan ederek iktidarın dizginlerini eline aldı. Aynı zamanda, askeri yönetimin iktidarının geçici olduğu belirtildi. Türkiye'deki durumun istikrara kavuşmasının ardından parlamento seçimlerinin yapılacağı, siyasi partilerin faaliyetlerine yeniden döneceği ve iktidarın sivillere devredileceği öngörülmektedir. Güvenlik güçleri ve ordu birimleri organize bir terör dalgasını durdurdu. Basın, neo-faşist parti Milliyetçi Hareket tarafından oluşturulan kapsamlı bir yıkıcı terörist çeteler ağının elemine edildiğini bildirdi. Türkeş ve suç ortaklarının büyük bir bölümü askeri mahkeme tarafından yargılanıyor. Bu partinin basılı yayın organı "Hergün" kapatıldı. Dinci Milli Selamet Partisi'nin ve aşırılık yanlısı sol grupların faaliyetleri de araştırılmaktadır. Bununla birlikte askeri yönetim S. Demirel'i, ayrıca daha önce tutuklanan Adalet Partisi milletvekillerini ve B. Ecevit başkanlığındaki Cumhuriyet Halk Partisi milletvekillerini serbest bıraktı. Birkaç dernek ve sendikadan bir grup aktivist de serbest bırakıldı. Tasfiyeler ve önleyici tedbirlerle yetinmeyen askeri yetkililer, yasal reformlar açıkladılar. Yeni bir anayasa kabul edilecek. 'Düzeltilmiş programda mümkün olan en kısa sürede, idareye acil durum önlemleri alma fırsatı ve yetkisi veren acil durum kanunu hazırlanacaktır.' Ekonomik alanda, idarenin faaliyetleri esas olarak önceki hükümet tarafından geliştirilen faaliyetlerin uygulanmasına odaklanmaktadır. Özel sektörün gelişimini sürdürme tercihi devam etmektedir. Ekonomik planlar, daha önce olduğu gibi, yabancı sermayenin aktif katılımı dikkate alınarak, Batı ülkelerinden gelecek geniş mali ve ekonomik yardım dikkate alınarak inşa edilmektedir. Bu konu özellikle

⁹ Klerikal.

Başbakan Yardımcısı R. Özal¹⁰ tarafından ABD ve Batı Avrupa ülkelerinden iş dünyası temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde gündeme getirildi. Türkiye'nin dış borçları 18 milyar doları aştı. Uluslararası tekellere bağımlıydı ve yine para birimini devalüe etmek zorunda kaldı. Devlet sektörü tarafından üretilen yakıt, petrol ürünleri, kişisel gıda ve tüketim ürünlerinin fiyatı arttı, bununla birlikte yeni yönetim önceki yönetim tarafından uluslararası döviz piyasasının baskısı altında uygulanan sosyalist devletlerle ticari ilişkiler üzerindeki bir dizi ciddi kısıtlamayı kaldırdı. Hükümet programı ayrıca sosyal nitelikte güvenceler de içmektedir: nüfusun yaşam standartlarını yükseltmek, 3 milyon kişiyi aşan işsizlikle mücadele, tarımsal dönüşümler gerçekleştirmek. Dış politikaya gelince, genel olarak değişmeden kalacak gibi görünüyor. Şimdiki Türk liderler, Sovyetler Birliği de dahil olmak üzere komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye özel dikkat göstereceklerini beyan ediyorlar. Yeni Türk hükümetinin programının uygulamada nasıl olacağını zaman gösterecek. Ulusal bayramını kutlayan (cumhuriyetin ilan edildiği gün), Türk halkı ülkenin mevcut zorlukları başarıyla aşacağını umuyor (Pravda, 30.10.1980: 4).

Haberde Adalet Partisi- Süleyman Demirel ve Cumhuriyet Halk Partisi- Bülent Ecevit “iki ana burjuva gurubu” ve “burjuva-toprak sahiplerinin çeşitli katmanlarının çıkarlarını yansıtan”lar olarak nitelendirilmiş ve ülkedeki krizin üstesinden gelemedikleri söylenmiştir. Sokak çatışmalarının ise “sağcı milliyetçi ve solcu Maoocu örgütlerin gerçekleştirdiği terör” olduğu söylenmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi için “tarım kulaklarının ve lümpen kent gençliği tabakalarının çıkarlarını ifade eden” yakıştırması yapılmıştır. Alparslan Türkeş’in Hitler’in özel kuvvetleriyle iş birliği yaptığı iddia edilmiş, Milliyetçi Hareket Partisi için “neo-faşist” benzetmesi yinelenmiş, “Türkeş ve suç ortakları” olarak anılmış, Nazi Fırtına Birlikleri ve “yıkıcı terörist çeteler” benzetmesi yapılmıştır. Milli Selamet Partisi ve Necmettin Erbakan için “dinci” denilmiş, laikliğe karşı çıktığı, Atatürk tarafından kaldırılan şeriat kanunlarının geri gelmesini istediği ve “İslam gelenekleri üzerine spekülasyonlar” yaparak gericilik yaptıkları ifade edilmiştir. Sokak olayları “aşırılık yanlısı gösteriler” olarak nitelendirilmiştir. “Aşırılık yanlısı sol gruplar” ifadesi kullanılmıştır. Darbecilerin ortaya koyduğu uygulamalardan uzunca olumlu bir retorik kullanılarak bahsedilmiş ve Sovyetler Birliği de dahil olmak üzere darbecilerin komşularla ilişkiler kuracaklarını söyledikleri vurgulanmıştır.

31 Ekim 1980 tarihinde “Türkiye- Cumhuriyetin Yıldönümü” başlığıyla İzvestiya gazetesinde yer alan haberde şöyle denilmektedir:

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanının 57. yıldönümünü görkemli bir şekilde kutladı. Modern Türkiye'nin kurucusu K. Atatürk'ün mozolesine çelenkler bırakıldı. Törene Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı K. Evren, Başbakan B. Uluşu ve diğer Türk liderler katıldı. Türk başkentinde askerî geçit töreni düzenlendi (İzvestiya, 31.10.1980: 4).

¹⁰ Turgut Özal kastedilmektedir. İsminin ‘R’ harfi ile kısaltılmış olması bir yazım hatası olabileceği gibi, net okunmamakla birlikte bu harf Özal’ın ilk ismi Halil’in kısaltması olarak ‘H’ de olabilir.

31 Ekim 1980 tarihinde İzvestiya gazetesinde “Kısaca” başlığı altın yer alan haber şöyledir:

Türkiye Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Bülent Ecevit bu görevden istifa ettiğini açıkladı. Anadolu Ajansı tarafından iletilen bir açıklamada B. Ecevit'in, bu kararı şu anda Türkiye'deki tüm siyasi partilerin faaliyetlerinin askıya alınması ve CHP başkanının görevlerini yerine getirmesine izin verilmediği için aldığı aktarıldı.

(İzvestiya, 31.10.1980: 4).

“Telgraf Alışverişi” başlığıyla 31 Ekim 1980 tarihinde Pravda gazetesinde yayımlanan haberde Komünist Parti Genel Sekreteri Leonid İlyiç Brejnev’in Kenan Evren’e 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı nedeniyle bir kutlama telgrafi gönderdiğinden bahsedilmektedir. Aynı başlıklı önceki haberde yer alan “Temeli, iki ülkenin büyük liderleri K. Atatürk ve V.İ. Lenin tarafından atılan Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin” geliştirilmesi vb. ifadeler bu haberde de yer almaktadır (Pravda, 31.10.1980: 2).

1 Kasım 1980 tarihinde “İstifa Etti” başlığıyla Pravda gazetesinde yayımlanan kısa haberde “B. Ecevit diğer siyasi organizasyonlar gibi faaliyetleri geçici olarak askeri yönetim tarafından yasaklanan Cumhuriyet Halk Partisi’nin liderlik görevinden istifa etti.” denilmektedir (Pravda, 01.11.1980: 5).

“Türkiye-Reformlar Hazırlanıyor” başlığıyla 03 Kasım 1980 tarihinde İzvestiya gazetesinde yayımlanan haberde şöyle denilmektedir:

Türkiye'nin 'demokratik bir sisteme' geçiş programı, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri General H. Saltık tarafından Ankara'daki bir basın toplantısında açıklandı. Program özellikle cumhuriyette ¹¹ bir meclis (parlamentonun alt meclisi) örgütlenmesi için ön koşulların yaratılmasını, meclisin oluşturulması, görevleri, yetkileri hakkındaki kanunun kabul edilmesini öngörüyor. Saltık'ın ifadelerine göre, ülkenin yeni anayasası hazırlanacak, partiler ve seçimlerle ilgili yeni yasalar geliştirilecek, siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilecek.

(İzvestiya, 03.11.1980: 4).

“Telgraf Alışverişi” başlıklı 4 Kasım 1980 tarihli Pravda gazetesi haberinde, SSCB Bakanlar Konseyi Başkanı N. A. Tikhonov’un Bülend Ulusu’ya Cumhuriyet Bayramı nedeniyle telgraf gönderdiğini ve cevaben bir telgraf aldığını bildirmektedir. Telgraflarda, SSCB ve Türkiye arasındaki ilişkilerin ve iş birliğinin gelişmeye devam edeceğinin temenni edildiği söylenmektedir (Pravda, 04.11.1980: 5).

Pravda gazetesinde yer alan aynı tarihli ve aynı başlıklı (Telgraf Alışverişi- 04 Kasım 1980) Cumhuriyet Bayramı kutlaması ile ilgili aynı haber İzvestiya gazetesinde de yer almıştır (İzvestiya, 04.11.1980: 4).

İzvestiya gazetesinde 11 Kasım 1980 tarihinde “Konsey Ülkelerinden Gelen Tebrikler” başlığı altında Ekim Devrimi'nin yıldönümü ile ilgili çeşitli ülkelerden gönderilen

¹¹ Ülkede.

tebrik mesajlarının yer aldığı haberde Kenan Evren'in Leonid Brejnev'e gönderdiği tebrik şu şekilde yer almaktadır:

Leonid Brejnev'e, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Konsey Başkanı Büyük Ekim Devrimi'nin 63. yıldönümü vesilesiyle, Türk halkı ve kendi ismin adına, ekselansınıza ve Sovyetler Birliği halklarına en samimi tebriklerimi sağlık ve mutluluk dileklerimi gönderiyorum. Bu bağlamda, memnuniyet duygusu ile, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki iyi komşuluk ve dostane iş birliği ilişkilerinin ülkelerimizin ve dünya barışının yararına gelişmeye devam edeceğine duyduğum içten güvenimi ifade ediyorum. General Kenan Evren- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı

(İzvestiya, 11.11.1980: 4).

Karşılıklı telgraf alışverişlerinin aktarıldığı bu ve benzer haberlerden anlaşılacağı üzere darbe hükümeti ve SSCB arasında resmi ilişkiler “normal” seyirde işlemiştir.

“Gazete Kapatıldı” başlığıyla 12 Kasım 1980 tarihli İzvestiya gazetesinin kısa haberinde Cumhuriyet gazetesinin bir dahaki emre kadar süresiz kapatıldığı yazılmaktadır (İzvestiya, 12.11.1980: 4).

20 Kasım 1980 tarihli Pravda gazetesinde “Suçüstü Yakalandılar” başlığıyla verilen haber şöyledir:

Türk medyasının bildirdiğine göre Ankara'nın askeri yönetimi başkentte ve İstanbul'da faaliyet gösteren Maoist sözde 'İşçi ve Köylü Partisi' lideri Perinçek ve onun bir grup aşırılık yanlısı aktif suç ortağını tutukladı. Bu bağlamda, basın, partinin faaliyetlerinin diğer siyasi partilerin faaliyetleri gibi Türk askeri yönetimi tarafından yasaklandığını hatırlattı ve bu örgütün merkezinde birkaç gün önce yapılan aramalarda Maoistlerin anayasaya aykırı bir şekilde Pekin ile ilişkilerini sürdürdüklerini ve oradan yıkıcı anti-ulusal karakterli çok sayıda propaganda malzemesi aldıklarını belirtti. Maoçu aşırılık yanlılarının faaliyetleri askeri savcılık tarafından soruşturuluyor.

(Pravda, 20.11.1980: 5).

Haberde İşçi ve Köylü Partisi'nin ve lideri Doğu Perinçek'in Maoist oldukları vurgulanmış ve partinin “sözde” İşçi ve Köylü Partisi olduğu ifade edilmiştir. Taraftarları ise “aşırılık yanlısı” ve “aktif suç ortağı” olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Pekin ile ilişkilerini sürdürdükleri vurgulanmıştır.

İzvestiya gazetesinde 24 Kasım 1980 tarihinde “Kısaca” başlığı altında şu habere yer verilmiştir: “Türkiye genelinde elektrik tasarrufu yapmak için, pazar günleri hariç her gün üç saatlik elektrik kesintisi yapılmaktadır” (İzvestiya, 24.11.1980: 4).

İzvestiya gazetesinde 2 Aralık 1980 tarihinde “Faşisti Yargılıyorlar” başlığı ile verilen bir diğer haber şu ifadeleri kullanmaktadır:

Ankara'da, neo-faşist Milliyetçi Hareket Partisi lideri A. Türkeş'in yargılanmasına devam ediliyor. Türkiye'de iki yılda 5 binin üzerinde insanın ölmesiyle sonuçlanan yaygın anarşi ve terörün önemli derecede sorumluluğunu Türkeş'in paramiliterlerinden oluşan aşırı sağcı haydutlar

taşıyorlar. Güvenlik güçlerinin askeri liderliğinin 12 Eylül'de ülkede iktidara gelişinden bu yana Türk vatandaşlarını öldürmek ve diğer suçları işlemekle suçlanan yaklaşık 6 bin kişi tutuklandı.

(İzvestiya, 02.12.1980: 4).

Haberde Alparslan Türkeş ve Milliyetçi Hareket Partisi için “neo-faşist” benzetmesi yinelenmiş ve “paramiliter” ve “aşırı sağcı haydutlar” ifadeleri kullanılmıştır.

7 Aralık 1980 tarihli Pravda gazetesinde “Türkiye: Askeri Yönetimin Faaliyetleri” başlığıyla yayımlanan haberde şöyle denilmektedir:

Burada düzenlenen basın toplantısında, Türk hükümeti başkanı B. Ulsu, bu yıl 12 Eylül'de iktidara gelen askeri yönetimin bazı faaliyetlerini özetledi. Başbakan, yeni iktidarın toplumun tüm yönlerini olumsuz etkileyen örgütlü terör dalgasını önemli ölçüde azaltabildiğini kaydetti. Ekonomik krizin üstesinden gelmek için ilk adımlar atıldı. Ancak, enflasyon, artan fiyatlar ve işsizlikle mücadelenin bir numaralı sorun olmaya devam ettiğini kabul etti. İktidar ancak Türkiye'de siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa neden olan sebepler ortadan kalktıktan sonra sivil yönetime devredilecek. Başbakan Türkiye'nin dış politikasında eşitlik, barış, birbirlerinin işlerine karışmama ilkelerine dayalı olarak uluslararası iş birliğini geliştirmeye kararlı olduğunu belirtti. Türkiye'nin NATO bloğu altındaki müttefik yükümlülüklerine sadık kalmaya devam etmek istediğini belirtti. B. Ulsu, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesini savundu.

(Pravda, 07.12.1980: 5).

Haberde özellikle darbecilerin “Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesini” savundukları vurgulanmıştır.

“Kanunsuzluğu sona erdirin” başlığıyla 13 Aralık 1980 tarihli Pravda gazetesinde yayımlanan haber şu şekildedir:

Özel sektöre ait özellikle metalürji, tekstil ve cam üretimi işletmelerinde, işçilerin temel hakları sistematik olarak ihlal edilmektedir. Bu sektörlerdeki işverenler, Türkiye'nin en yüksek yasama organı olan Milli Güvenlik Konseyi'nin emirlerine aykırı olarak çeşitli bahanelerle, işçiler ve çalışanlar ile toplu iş sözleşmeleri imzalamayı reddediyorlar. Bunu bildiren 'Dünya' gazetesi, yaklaşık bir buçuk milyon insanı temsil eden Türkiye Ulusal İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (Türk-İş) liderliğinin, işverenlerin işlediği kanunsuzluğun kesin olarak sona ermesini talep ettiğini yazıyor.

(Pravda, 13.12.1980: 5).

İzvestiya gazetesinde 25 Aralık 1980 tarihinde yayımlanan “Savcılık Sendikalara Karşı” başlıklı haberde şu ifadeler yer almaktadır:

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) yargılama süreci başladı. Yerel basına göre, Türk savcılığı Türkiye'deki bu en büyük ikinci sendikanın faaliyetlerinin yasaklamasını talep ediyor ve onu 'Ülkenin

anayasasının ihlali olan proletarya diktatörlüğünü kurmaya yönelik faaliyetler' ile suçuyor.

(İzvestiya, 25.12.1980: 4).

Haber darbecilere karşı bir gurubun net bir şekilde olumlu bir retorikle savunulduğu haberlerden biridir. Buna göre DİSK, SSCB'nin ideolojik olarak desteklemesi beklenen "proletarya diktatörlüğünü kurmaya yönelik faaliyetler" yürütmektedir.

"Resmi Duyuru" başlığıyla 25 Aralık 1980 tarihli İzvestiya gazetesinde "Sovyetler Birliği, Türkiye'ye makine ve teçhizat, elektrik, demirli metaller, gübre, ilaç ve diğer hammadde ve sanayi ürünlerini ihraç edecek. Türkiye, SSCB'ye geleneksel tarım ürünleri tedarik edecek" denilmektedir (İzvestiya, 25.12.1980: 4).

25 Aralık 1980 tarihli Pravda gazetesinde "İmzalanan Sözleşme ve Protokoller" başlığıyla yayımlanan haberde 25 Aralık 1980 tarihinde "Resmi Duyuru" başlığıyla İzvestiya gazetesinde yayımlanan haber içeriğinin aynısı yer almaktadır (Pravda, 25.12.1980: 5).

"Ankara: Sırlar Açığa Çıkıyor" başlıklı 28 Aralık 1980 tarihli Pravda gazetesi haberinde şöyle denilmektedir:

'Adana'da 42 sağcı terörist 42 sivilin öldürülmesi suçundan tutuklandı.' 'İstanbul Güvenlik Servisi 38 neo-faşisti gözaltına aldı. 20 cinayet, şiddet ve soygundan sorumlular...' Bu tür mesajlar Ankara basınında neredeyse her gün görünür. Askeri yönetim, yasaklanmış neo-faşist partisi Milliyetçi Hareket'in kalıntılarını ortadan kaldırmak için ülke çapında operasyonlar yürütmeye devam ediyor. Yıkıcı faaliyetlerinde, neo-faşistler çeşitli solcu Maoocu gruplar tarafından engellendi. Ankara askeri mahkemesinde, neo-faşist partisi Milliyetçi Hareket'in lideri A. Türkeş'in duruşması devam ediyor. Gazeteler, mevcut belgelerin neo-faşistlerin ülkede bir darbe yapmayı planladıklarını gösterdiğini belirtiyor.

(Pravda, 28.12.1980: 5).

Haberde Milliyetçi Hareket Partisi hakkında "sağcı terörist", "neo-faşist" darbe yapmaya hazırlanan ve "yıkıcı faaliyetler" yürüten ifadeleri kullanılırken bu faaliyetlerin karşısında "çeşitli solcu Maoocu gruplar"ın olduğu yazılmıştır.

2 Ocak 1980 tarihinde Pravda gazetesinde yayımlanan "Haklar İhlal Ediliyor" başlıklı haber "Bir buçuk milyon insandan oluşan kütleli bir örgüt olan Türkiye Sendikalar Konfederasyonu (Türk-İş) yönetim kurulunun toplantısında, işçilerin ve özel sektör işletmelerinde işçi haklarının hala ihlal edildiği endişeyle kaydedildi." ifadeleriyle başlamakta, "Toplantıda, faaliyetleri askeri yönetim tarafından geçici olarak yasaklanan sendika örgütlerinin işçilerinin ve çalışanlarının sosyo-ekonomik haklarının savunulmasına ilişkin bir açıklama da yapıldı." denilmektedir (Pravda, 02.01.1981: 5).

"Türkiye- K. Atatürk'e Adanıyor" başlığıyla yayımlanan 4 Ocak 1981 tarihli İzvestiya gazetesi haberinde şu ifadeler yer almaktadır:

Türkiye'de resmi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanının doğumunun 100. senesine adanmış K. Atatürk yılı başladı. Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı, General K. Evren ve diğer yetkililer Ankara'daki K. Atatürk mozolesine çelenk koydular. Türk

parlamentosundaki tören toplantısında konuşan K. Evren, K. Atatürk'ün Türk halkının ulusal kurtuluş mücadelesinde ve modern Türkiye'nin yaratılmasındaki üstün rolüne dikkat çekti (İzvestiya, 04.01.1981: 4).

İzvestiya gazetesinde 8 Ocak 1981 tarihinde yayımlanan haberde “Kısaca” başlığı altında şöyle denilmektedir: “Türkiye’de yeni askeri yönetimin geçen yılın Eylül ayından itibaren iktidara gelmesinden beri, Türk vatandaşlarını öldürmek ve diğer suçları işlemekle suçlanan 32.000’den fazla kişi ülkenin güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındı” (İzvestiya, 08.01.1981: 4).

9 Ocak 1980 tarihinde Pravda gazetesinde yayımlanan “Teröristler Tutuklandı” başlıklı haberde şu ifadeler yer almaktadır:

Türk basınına göre, geçen gün, İstanbul, Ankara ve diğer bazı Türk şehirlerinde ordu özel servisleri, şu anda yasaklı olan neo-faşist partisi Milliyetçi Hareket’e üye olan yaklaşık bin teröristi gözaltına aldı. Ayrıca siyasi muhaliflere, özellikle de ilerici güçlerin temsilcilerine saldıran suçluların komploları da açıklandı. İlk sorgulamalarda, yüzden fazla insanın tutuklanan neo-faşistlerin kurbanı olduğu ortaya çıktı. Halka açık yerlerde bir dizi bombalama yapan teröristler, bina kundaklaması, banka ve kurum soygunları ile uğraştı. Ayrıca şiddet ve terör taktiklerini kullanan büyük bir Maoist aşırılık yanlısı grubun da askeri yetkililer tarafından tutuklandığı bildirildi. Hepsi askeri mahkeme tarafından yargılanıyor. Türk basını, neo-faşist güçler ve solcu anarşist örgütler tarafından Türkiye’de ortaya çıkan terör dalgasının kırıldığını vurguluyor. Şu anda, terör kalıntılarını ortadan kaldırmakla ilgileniliyor.

(Pravda, 09.01.1981: 5).

Haberde Milliyetçi Hareket Partisi hakkında “neo-faşist” benzetmesi yinelenmiş ayrıca “şiddet ve terör taktiklerini kullanan büyük bir Maoist aşırılık yanlısı grup” ve “solcu anarşist örgütler” ifadeleri kullanılmıştır.

Çalışmanın örnekleme kapsamında yayımlanan son haber İzvestiya gazetesinde 10 Ocak 1981 tarihinde yayımlanan “Türkiye- Askeri Yönetimin Önlemleri” başlıklı haberdir. Haberde şöyle denilmektedir:

Türkiye Milli Güvenlik Konseyi (MGK), yürürlükteki ceza kanununda işlenen suçlar ve yasaların ihlali için ciddi cezalar öngören bir dizi değişikliği ve düzenlemeyi onaylamıştır. Türk basınına göre, bu değişikliklerle, devlet memurlarının ve parlamento üyelerinin öldürülmesinden sorumlu olanlar idam cezasına çarptırılacak. Yasadışı fesih veya devamsızlık için çalışanlara bir yıla kadar hapis ve büyük para cezası verilecektir. Sokaklarda broşür dağıtırken ve slogan atarken gözaltına alınan vatandaşlar daha uzun hapis cezalarına çarptırılacak.

(İzvestiya, 10.01.1981: 4)

Sonuç

12 Eylül'de SSCB'nin darbeye bakışımı dönemin Sovyet gazetelerinde yer alan haberlerde bulmak mümkündür. Darbenin ardından SSCB darbeye ve darbecilere karşı olumsuz bir tutum geliştirmemiştir. 'Demir Perde' arkasında dönemin gazetelerinde yer alan haberleri okuyan SSCB vatandaşlarının Türkiye'de gerçekleşen darbe ile ilgili olumsuz bir izlenime kapılmayacakları açıktır.

Arşivlerin tarandığı aralıkta darbeye karşı hiçbir itiraz veya kınama bulunmamaktadır. Haberlerde 43. Hükümetin başbakanı Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve partisi için "burjuva", hükümeti dışardan destekleyen Milli Selamet Partisi lideri Necmettin Erbakan ve partisi için "dinci" ve "burjuva", yine hükümeti dışarıdan destekleyen Milliyetçi Hareket Partisi lideri Alparslan Türkeş ve partisi için "neo-faşist", "lumpen kent gençliği tabakalarının çıkarlarını ifade eden", "aşırı sağcı haydutlar" "Hitlerin özel kuvvetleriyle iş birliği yapan", "yıkıcı terörist çeteler ağı", "Nazi Fırtına Birlikleri gibi", "anti-komünist, "anarşi ve terörün önemli derecede sorumluluğunu Türkeş'in paramiliterlerinden oluşan aşırı sağcı haydutlar", "faşist eşkıyalar" ve "yıkıcı terörist çeteler", muhalefette olan Cumhuriyet Halk Partisi ve Genel Başkanı Bülent Ecevit ve partisi için "Burjuva organizasyonu", "Burjuva-toprak sahiplerinin çeşitli katmanlarının çıkarlarını yansıtan"lar gibi ifadeler kullanılmaktadır. Gözaltına alınan milletvekilleri için "burjuva-politik güçleri temsil eden parlamenterler" denilmektedir. Tüm Sovyet tarihinin burjuvazi ve faşizm, Nazizm karşıtlığı ve antiteist retorik üzerinden inşa edildiği düşünülürse haberlerde kullanılan ifadelerin esasında darbecileri savunan bir üslup barındırdığı ve darbecilerin darbeyi Sovyetlerin de köklü düşmanı olan burjuvaziye, faşizme, Nazizm'e ve fundamentalizme karşı yaptığı mesajını taşımaktadır.

Sokaklardaki çatışmanın tarafları için "aşırılık yanlıları", "aşırılık yanlısı sol gruplar" "solcu aşırılık yanlısı örgütler" "solcu ve neo-faşist aşırılıkçılar", aşırıcular, komplocu suçlular, silahlı gruplar, "sağcı milliyetçi ve solcu Maocu örgütler" gibi ifadeler kullanılmıştır. 13. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Nihat Erim'i öldüren Dev-Sol militanları için "terörist gruplar", İşçi Partisi Lideri ve destekçileri için ise "Maoist sözde İşçi ve Köylü Partisi lideri Perinçek ve onun bir grup aşırılık yanlısı aktif suç ortakları" ifadelerini kullanmıştır. İşçi Partisi için kullanılan olumsuz retorik ise temelde Sovyetlerin sosyalist ütopya ile elde ettiği emperyal gücü Çin ile paylaşmak istemeyişinden kaynaklandığı söylenebilir. Öyle ki "Maoistlerin anayasaya aykırı bir şekilde Pekin ile ilişkilerini sürdürdüklerini ve oradan yıkıcı anti-ulusal karakterli çok sayıda propaganda malzemesi aldıklarını belirtti. Maocu aşırılık yanlılarının faaliyetleri askeri savcılık tarafından soruşturuluyor" ve "şiddet ve terör taktiklerini kullanan büyük bir Maoist aşırılık yanlısı grup" gibi ifadeler de kullanılmıştır.

Yoğun gündemin ve trajik olayların yaşandığı günün Türkiye'sinde darbecilerin pahalılık nedeniyle maaşları arttıracaklarından bahsedilmesi, "Milli Güvenlik Konseyi'nin Maliye Bakanlığı'na verdiği talimatla özellikle gelir seviyesi düşük vatandaşlar ve küçük zanaatkarlardan vergi alınmayacağı öngörülmektedir", "Dinin bencil siyasi amaçlar için herkes tarafından kullanılması kesinlikle yasaktır" ve Milli Güvenlik Konseyi "grevde olan özel işletmelerin sahiplerine işçilerin ücretlerini arttırmalarını emretti" gibi ifadelerin vurgulanması da önemlidir. Keza bunlar Sovyetlerin sözde dünya algısını yansıtan uygulamalardır.

Gazetelerde dönemin Türkiye BM Daimî Temsilcisi Ali Coşkun Kırca'nın yaptığı "SSCB'nin Türkiye'nin işçilerine müdahale tehdidi oluşturduğu" açıklamasının yer aldığı haber de incelemeye değerdir. Zira açıklama çok öncesinde yapılmış olmasına rağmen (cumhuriyetarsivi.com, 2020) olay Pravda gazetesinde ancak Ankara tarafından kınandıktan sonra haberleştirilmiştir. Darbecilerin komünizm karşıtı konuşmaları da bilinmektedir. Ancak bu hususlar haberlerde hiç yer almamıştır.¹²

Kenan Evren ve arkadaşları hakkında hiçbir olumsuz ifade kullanılmamış, aksine "Türk devlet başkanı, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı General K. Evren" gibi tüm unvanları peş peşe sıralanarak kudret vurgusu yapılmıştır. Darbecilerin darbenin gerekçelerini sayarken kullandıkları iç çatışmalar ve ekonomik istikrarsızlık gibi sebepler sadece aktarılmakla kalmamış bu gerekçeler gazeteler tarafından sahiplenilmiştir. Yani darbenin gerekçelerinin meşru olduğu mesajı verilmiştir. "*Ordunun ön plana çıkması ülkede hâkim olan iç siyasi durumla bağlantılıdır.*" denilmiş, darbenin arkasında herhangi bir batılı gücün olduğu haberlerin hiçbirinde ima dahi edilmemiştir.¹³

Darbecilerin Sovyetler birliği ile iyi ilişkiler kurma arzuları sıklıkla dile getirilmiştir. Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle iş birliğinin geliştirileceğinin söylendiği vurgulanmış, Süleyman Demirel döneminde sosyalist devletlerle olan ilişkilere kısıtlamalar getirildiği darbe döneminde ise bu kısıtlamaların kaldırılacağı ifade edilmiştir. Resmi makamlarca gönderilen telgraflarda karşılıklı övgü ifadeleri sıklıkla kullanılmaktadır.

Türkiye İşçi Partisi ve Behice Boran'ın faaliyetleri diğer sol örgütlerin aksine "İlerici Faaliyetler" olarak değerlendirilmiş ve 'komünist propaganda yapmak' ile suçlandığını vurgulamıştır. Böylelikle kendi kamuoyu açısından Türkiye İşçi Partisi ile ilgili olumlu bir retorik kullanılmış olmakla birlikte keskin bir savunmacı dil kullanılmamıştır. Pravda'da DİSK'in kapatılması tarafsız bir dille verilmiştir. İzvestiya ise DİSK üyelerinin "proletarya diktatörlüğünü" kurmaya yönelik faaliyetler' ile suçlandığını vurgulamıştır. Bu nedenle DİSK'e karşı olumlu bir retorik kullanıldığı söylenebilir. Darbeden önce ilk sayfadan tebrik edilen Türkiye Komünist Partisi'ne, tarama yapılan zaman aralığında hiç değinilmemiştir.

Bu genel tutumun gerekçeleri şöyle sıralanabilir: Bu yıllarda SSCB yönetimi bir gerontokrasiye¹⁴ dönüşmüş durumdadır. Devleti yönetenlerin siyaset algıları ve tutumları 1950'li yıllarda kalmış durumdadır (Service, 2009: 404-405). Bu nedenle dinamikliğini kaybetmeye başlayan bir devlet yapısı söz konusudur. Afganistan'a asker göndermiş olan SSCB yorgun durumdadır. Siyasi, askeri ve ekonomik alanda çöküntü başlamıştır. Bunlar SSCB'nin darbeye net bir tepki vermeyişinin gerekçeleri olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan dünyada ve uluslararası kamuoyunda meşruluk kazanmak isteyen darbeci bir hükümetin bu zaafının Sovyetler için verimli bir alan olduğu söylenebilir. SSCB'nin dönüşü pek de mümkün görünmeyen darbeye karşı tavır alarak Türkiye'yi tamamen batı bloğuna itmeyi arzu etmemiş olması muhtemeldir.

¹² Makalenin örnekleme dışında kalan devam eden süreçte de böyle bir seyir gösterdiğini söylemek mümkündür. Görece önemsiz şeyler haber yapılırken Örneğin Kenan Evren'in Adana'da yaptığı ve çokça anti-komünist söylem içeren konuşma (Milliyet, 17.01.1981:7) Pravda ve İzvestiya gazetelerinde yer almamıştır.

¹³ Haberlerde darbecilerin NATO'ya bağlı kalacakları yer yer belirtilmekle birlikte bu ifadeler gazetenin yorumu olmayıp bizzat darbecilere aittir.

¹⁴ Yönetimin yaşlı erkeklerin elinde olduğu toplum (Spencer, 2005: xxiii).

Rusya'nın bekle ve gör politikası izlediği fikri ise Pravda ve İzvestiya'da yer alan haberler değerlendirildiğinde doğru görünmemektedir. Zira darbenin ilk andan itibaren yansıtılmasında olumlu bir retorik söz konusudur. Ancak darbeye karşı olan yaklaşımında SSCB'nin pragmatist olduğu gerçekçidir. Zira darbeden etkilenen ve SSCB tarafından desteklendiği bilinen sol gruplara dahi haberlerde açık ve keskin bir destek söz konusu değildir. SSCB'nin kendine yakın bulmadığı veya gözden çıkarılabilir saydığı sol gruplara karşı ise net olarak bir olumsuz yaklaşımı söz konusudur.

Özetle gerekçeleri ne olursa olsun Pravda ve İzvestiya gazetelerinden elde edilen veriler ışığında 12 Eylül 1980 darbesine SSCB'nin karşı çıktığını söylemek mümkün değildir. Hatta haberlerde kullandığı dil ve ifadeler bakımından darbeye yansız yaklaştığı bile söylenemez. Gazeteler genel itibarıyla darbenin ardından yönetime gelen darbecileri ve onların faaliyetlerini meşrulaştıran bir yayın politikası izlemiştir.

Kaynaklar

- De Landtsheer, C. L., R. F. Farnen, D. B. German, H. Dekker, H. Süinker, Y. Song and H. Miao (2014). *E-Political socialization, the Press and Politics: the Media and Government in the USA, Europe and China*. Bern: Peter Lang International Academic Publishers.
- Esin, B. I. (2000). *Istorija Russkoj Žurnalistiki (1703-1917)*. M: Flinta: Nauka.
- Fokin, P.E. i S. Knjazeva. (2007). *Serebrjanyj Vek. Portretnaja Galereja Kul'turnyh Geroev Rubeža XIX-XX Vekov (Tom 3)*. Sankt-Peterburg: Amfora.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güzel, İ. (2010). ABD ve NATO'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 2; 1980-2001)*, (Ed. B. Oran). İstanbul: İletişim.
- <http://gorenka.org/index.php/zabytoe-radio-ch/17542-obzor-gazety-pravda>
(Erişim Tarihi: 20.12.2019).
- <http://souz.info/library/other/gkchp/gkchppost.htm>
(Erişim Tarihi: 14.02.2020).
- http://www.mfa.gov.tr/sayin-ilter-turkmen_in-ozgecmisi.tr.mfa
(Erişim Tarihi: 21.01.2020).
- <https://iz.ru/>
(Erişim Tarihi: 02.02.2020).
- <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1980/9/16.xhtml>
(Erişim Tarihi: 15.01.2020).
- <https://www.eastview.com/wp-content/uploads/2019/03/EVIzvestiiaDA.pdf>
(Erişim Tarihi: 17.01.2020).
- <https://www.mit.gov.tr/must-biyog-meh7.html>
(Erişim Tarihi: 18.01.2020).
- <https://www.pravda.ru/>
(Erişim Tarihi: 15.01.2020).
- İzvestiya, K Položeniju v Turcii (17.09.1980).
- İzvestiya, Korotko (08.01.1981).
- İzvestiya, Korotko (10.09.1980).
- İzvestiya, Korotko (24.11.1980).
- İzvestiya, Korotko (30.09.1980).
- İzvestiya, Korotko (31.10.1980).
- İzvestiya, Obmen Telegrammami (04.11.1980)
- İzvestiya, Oficial'nye Soobşeniya (25.12.1980)
- İzvestiya, Pozdravleniya Strane Sovetov (11.11.1980).
- İzvestiya, Programma Pravitel'stva (01.10.1980).

- İzvestiya, Sudjat Fašista (02.12.1980).
- İzvestiya, Turcija- Godovšina Respubliki (31.10.1980).
- İzvestiya, Turcija- Mery Voennyh Vlastej (10.01.1981).
- İzvestiya, Turcija- Mery Voennyh Vlastej (16.09.1980).
- İzvestiya, Turcija- Namečajutsja Reformy (03.11.1980).
- İzvestiya, Turcija- Ob"javlen Sostav Pravitel'stva (22.09.1980).
- İzvestiya, Turcija- Obstanovka Normalizuetsja (15.09.1980).
- İzvestiya, Turcija- Položenie v Strane (12.09.1980).
- İzvestiya, Turcija- Posle Perevorota (13.09.1980).
- İzvestiya, Turcija- Posvjašaetsja K. Atatjurku (04.01.1981).
- İzvestiya, Turcija- Prokuratura Protiv Profsojuzov (25.12.1980).
- İzvestiya, Turcija- Terroristy Shvačeny (15.10.1980).
- İzvestiya, Turcija- Zakryvajut Profsojuzy (20.09.1980).
- İzvestiya, Vystuplenie Tovariša N. S. Hruševa (29.05.1960).
- İzvestiya, Zakryta Gazeta (12.11.1980).
- Milliyet, Rusya İstikrarlı Bir Türkiye İstiyor (05.12.1982).
- Milliyet, Sendikalardan Her Kuruşun Hesabı Sorulacak, (17.01.1981).
- Pravda, Ankara: Tajnoe Stanovitsja Javnym (28.12.1980).
- Pravda, Central'nomu Komitetu Kommunističeskoj partii Turcii (10.09.1980).
- Pravda, Meroprijatija Vlastej (24.09.1980).
- Pravda, Narušajut Prava (02.01.1981).
- Pravda, Ob"javlen Sostav Pravitel'stva (23.09.1980).
- Pravda, Obmen Telegrammami (02.10.1980).
- Pravda, Obmen Telegrammami (04.11.1980).
- Pravda, Obmen Telegrammami (31.10.1980).
- Pravda, Obstanovka Normalizuetsja (15.09.1980).
- Pravda, Perevorot v Turcii (13.09.1980).
- Pravda, Podpisanie Soglaşenij i Protokolov (25.12.1980).
- Pravda, Pokončit' s Bezzakoniem (13.12.1980).
- Pravda, Položenie v Turcii (16.09.1980).
- Pravda, Presledovanija za Progressivnuju Dejatel'nost' (23.10.1980).
- Pravda, Press-konferencija v Ankare (17.09.1980).
- Pravda, Terroristy Arestovany (09.01.1981).
- Pravda, Turcija: Dejatel'nost' Voennoj Administracii (07.12.1980).
- Pravda, Turcija: Meroprijatija Novogo Rukovodstva (20.09.1980).
- Pravda, Turcija: Posle Perevorota (14.09.1980).
- Pravda, Turcija: Prinjali Prisjagu (19.09.1980).
- Pravda, Turcija: Sformirovano Pravitel'stvo (22.09.1980).

- Pravda, Tureckie Profsojuzy Vozobnovljajut Rabotu (25.09.1980).
- Pravda, U Vlasti Voennye (30.10.1980).
- Pravda, Ušel v Otvstavku (01.11.1980).
- Pravda, Vzjaty s Poličnym (20.11.1980).
- Qasımlı, M. (2012). *SSCB Belgelerinde SSCB-Türkiye Yakın Tarihi SSCB Türkiye İlişkileri Türkiye'de 1980 Darbesi'nden SSCB'nin Dağılmasına Kadar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Semenova, A. L. (2010). “Žurnal «Pravda» (1904- 1906) i Populjarizacija Pozitivizma.” *Vestnik NovGU: Naučno-teoretičeskij i Prikladnoj Žurnal*, 10, 258-264.
- Semenova, A. L. (2013). “Žurnal VA Koževnikova «Pravda» (1904-1906): İskusstvo i Politika.” *Vestnik Novgorodskogo Gosudarstvennogo Universiteta im. Jaroslava Mudrogo*, 1(72), 48-50.
- Service, R. (2009). *A History of Modern Russia: From Tsarism to the Twenty-first Century*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Sharp, G. and B. Jenkins. (2003). *The Anti-coup*. MA: Albert Einstein Institution.
- Šmidt, O. Ju. (Glavnyj Redaktor) (1933). *Bol'saja Sovetskaja Ėnciklopedija Tom Dvadcat' Sed'moj- Zernovye- Imperializm*. Moskva: Izdatel'stvo «Sovetskaja Ėnciklopedija». OGIZ. RSFSR.
- Spencer, P. (2005). *The Samburu: A Study of Gerontocracy*. New York: Taylor & Francis.
- TBMM (2012). *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiye İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (Cilt 1)*. Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, No.376.
- Tellal, E. (2009). *SSCB'yle İlişkiler. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1; 1919-1980)*, (Ed. B. Oran). İstanbul: İletişim.
- Tellal, E. (2010). *SSCB'yle İlişkiler. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 2; 1980-2001)*, (Ed. B. Oran). İstanbul: İletişim.
- Temir, E. ve B. Ayhan. (2019). “Rus Medyasının Sahiplik Yapısı.” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 63-74.
- Temir, E. ve F. Yıldız. (2018). “Zeytin Dalı Harekâtı'nın Rus Basınına Yansıması: İzvestiya Gazetesi Örneği.” *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 383-399.
- Wilson, E. (Ed.) (2016). *The Dual State: Parapolitics, Carl Schmitt and the National Security Complex*. London: Routledge.